

Александар ЈАКШИЋ*
Правни факултет
Универзитет у Београду

УДК 343.1
DOI: 10.5937/adpn2302009J
Оригинални научни рад

ОБАВЕЗУЈУЋЕ ДЕЈСТВО ПОЈЕДИНАЧНИХ ПРАВНИХ АКТА – ДЕЈСТВО ПРЕСУДЕ КРИВИЧНОГ СУДА У ПРАВНОМ ПОРЕТКУ**

Сажетак

*Јединство правног поретка је темељ правне државе. Оно подразумева и унутрашњу хармонију одлучивања, тј. одсуство противречних судских одлука у јединственом правном систему. Да би се овај идеал остварио нужно је да правни систем предвиди да правноснажни и коначни појединачни правни акти међусобно обавезују државне органе. Јединство правног система нарочито гарантује везаност грађанског суда осуђујућим правноснажним пресудама кривичног суда. Али и ослобађајућим, када се њима решава какво претходно питање које је од значаја за одлучивање у грађанском поступку. Везаност грађанског суда пресудама кривичног обезбеђена је тек када се правноснажној пресуди кривичног суда призна дејство *erga omnes*. Из угла посматрања Устава Србије, као и Европске конвенције о људским правима и основним слободама принципи самосталности судова у доношењу одлука, њихова везаност Уставом и законом нису сметња да законодавац одреди да правноснажна пресуда кривичног суда обавезује грађански суд. Да би се постигла правна сигурност и предвидивост, избегла могућност доношења противречних судских одлука нужно је да се задре у деценијама важећа схватања о предмету спора и о границама правноснажности*

* Аутор је редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду. Електронска адреса аутора: diplexaj@gmail.com.

** Чланак је настао у оквиру пројекта Правног факултета Универзитета у Београду „Савремени проблеми правног система Србије“ за 2022. годину.

судских јудиката. Такође, нужно је проширити домаћај примене принципа *venire contra factum proprium* и преклузије ради остварења процесноправне правичности.

Кључне речи: јединство правног поретка, *res judicata*, *issue preclusion*, *estoppel*, правноснажност, процесноправна правичност, дејство пресуде кривичног суда.

1. УМЕСТО УВОДА: ЈЕДИНСТВО ПРАВНОГ ПОРЕТКА

Јединство правног поретка је темељ правне државе. Ради се о идеалу који претпоставља одсуство противречних материјалноправних норми које у својој свеукупности чине јединствен, усаглашен систем. Према схватању немачког Уставног суда¹, правни поредак није вредносно неутралан, већ је објективан вредносни поредак који има за циљ слободно остварење појединца и заштиту достојанства човека.

Принцип важи за законодавну, извршну, али и за правосудну сферу². Појмови материјалног права се тумаче јединствено, са истим смислом. Ако то није случај, јединство правног поретка се не може остварити што, под одређеним условима, може да има за последицу дискриминацију у правним односима између грађана³.

Јединство правног поретка се, између осталог, обезбеђује у разним врстама судских и управних поступака. За очување јединства правног поретка служи нарочито систем правних лекова којима се хармонизују тумачење правних појмова⁴.

¹ Josef Franz Lindner, „Der Grundsatz der Einheit der Rechtsordnung“, in: *Die Einheit der Rechtsordnung* (Hrsg: Phillip Hellwege und Marta Soniewicka), Mohr Siebek Verlag, Tübingen, 2020, стр. 17; Hans Christian Röhl, *Allgemeine Rechtslehre*, 3. Auflage, C, Heymanns Verlag, Köln, 2008, стр. 451; Roman Henzog in: Theodor Maunz, Günter Dürig, *Kommentar zum Grundgesetz, Kapitel VII*, бр. 2 за члан 20. Исто и BVerG, Beschluss vom 15.07. 1969-1BvR 457/66 са објашњењем када се јединство правног поретка не нарушава.

² Alexander Hanebeck, „Die Einheit der Rechtsordnung als Herausforderung an Gesetzgeber“, *Der Staat*, 3/2002, стр. 429, 434.

³ BVerG, Urteil vom 15.01 1958-1 BvR 400/51.

⁴ Исто, BVerGE, 7, 198.

⁵ Dagmar Felix, *Einheit der Rechtsordnung: zur verfassungsrechtlichen Relevanz einer juristischen Argumentationsfigur*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1998, стр. 59.

⁶ Вид. на пример, о смислу посебне (изванредне) ревизије као правног лека: Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2018, стр. 363 и даље; Боровије Познић, Весна Ракић-Водинелић,

Отуда, у суштини, јединство правног поретка обезбеђује рад судова и управних органа. Ово бисмо могли да назовемо процесноправним аспектом јединства правног поретка који има за циљ остварење унутрашње, материјалноправне хармоније одлучивања. У том смислу, постоје два потпуно супротна полазна схватања о томе на који начин би требало обезбедити јединство правног поретка.

Према једном схватању, у правном поретку искључено је постојање противречних одлука државних органа који решавају о појединачним правима и обавезама грађана. Одсуство противречности постиже се на тај начин да су државни органи међусобно везани одлукама које су донели судови, односно органи управе. Међутим, према другом схватању оваквог обавезујућег дејства појединачних правних аката нема. Судови су потпуно слободни да суде на основу Устава и закона према свом властитом уверењу.

2. ОБИМ И ЦИЉ РАДА

Овај рад је део трипартитног испитивања начина остварења јединства правног поретка путем истраживања међусобног обавезујућег дејства појединачних правних аката, одлука државних органа, судова и органа управе. Конкретно, овде се ограничавамо на међусобно дејство пресуда кривичних судова на грађанскосудски поступак, али и обрнуто, на дејство одлука грађанских судова на одлучивање у кривичном поступку. Такође, у наредним излагањима испитаћемо и дејства управних аката на одлуке судова опште надлежности. Најзад, јединство правног поретка може да буде доведено у питање и приликом признања и извршења страних судских одлука. Тако, на пример,

Грађанско процесно право : 17. издање, Правни факултет Универзитета Унион / Службени гласник, Београд, 2015, стр. 505; Синиша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, Народне новине, Загреб, 2004, стр. 723.

⁷ BVerG, Urteil vom 15.01.1958-1 BvR 400/51.

⁸ О овоме ближе: Hans W. Fasching, „Die Bindung des Zivilrichters an Entscheidungen des Strafgerichtes (§ 268 ZPO) in der Rechtsprechung des letzten Jahrzehnts“, *Zeitschrift für Verkehrsrecht*, 1983, стр. 321; Вид. и члан 144 Устава РС (Сл. гласник РС бр. 98/2006 и 115/2021), члан 8 Закона о парничном поступку (ЗПП) (Службени гласник РС бр. 72/2011, 49/2013), члан 16 ст.3 Законика о кривичном поступку (ЗКП) (Сл. гласник РС бр. 72/2011 са даљим изменама и допунама), као и ближу анализу овог начела код Милан Шкулић, *Кривично процесно право : 11. издање*, Правни факултет Универзитета, Београд, 2018, стр. 66-73.

према Закону о решавању сукоба закона са прописима других земаља (ЗМПП)⁹ приликом признања стране судске одлуке суд ће *ex officio* одбити да призна страну судску одлуку ако је домаћи суд раније већ донео правноснажну судску одлуку у истој правној ствари или је у РС већ призната страна судска одлука у истој правној ствари (члан 90).

Да би се одговорило на сва ова питања неопходно је утврдити шта заправо значи прејудицилитет (прејудицијелно, претходно питање) (3), те какво је међусобно обавезујуће дејство пресуда кривичног и грађанског суда у упоредном праву (4). Даље, указаћемо на логичке неодрживости необавезујућег дејства појединачних правних аката (5) које су резултат доктринарних схватања о субјективним и објективним границама правноснажности пресуда (6), као и на правно догматичке и правно политичке разлоге за обавезујуће дејство осуђујуће пресуде кривичног суда и проширење објективних граница правноснажности судских одлука (7)¹⁰.

3. ПРЕЈУДИЦИЈЕЛНА ПРАВНА ПИТАЊА^{11 12}

3.1. Прејудицијелна правна питања у земљама евроконтиненталног права

Прејудицијелно питање¹³ значи да једна већ правноснажно одлучена ствар чини основ за доношење одлуке у неком другом поступку¹⁴

⁹ Сл. Лист СФРЈ бр. 43/82 и 72/82 са даљим изменама и допунама.

¹⁰ У овом раду се не бавимо субјективним границама правноснажности судских одлука. О томе вид. ближе, на пример, уместо свих: Rainer Krause, *Urteilwirkungen gegenüber Dritten im US-Amerikanischen Zivilprozessrecht: Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu den subjektiven Grenzen der Rechtskraft*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1994.

¹¹ Иначе ЗПП дефинише претходно питање као питање да ли постоји неко право или правни однос, при чему од одлуке о том питању зависи одлука суда у актуелном поступку (члан 12 ст.1).

¹² Иначе, интересантно је поменути да је један од највише цитираних примера за претходно питање везан за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Арбитража, формирана према одредбама уговора у Трианону, одлучивала је по тужби правног лица мађарског права против Краљевине СХС којом је тражена компензација за изгубљену имовину на територији Краљевине СХС. Као претходно питање јавило се питање права својине. Вид. *Compagnie pour la construction du chemin de fer d'Ogulin à la frontière, S.A. c. Etat Serbe-Croate-Slovene* (1926), 6 ТА М 505.

¹³ Од овога треба разликовати претходно питање у ширем смислу, питање о коме још није донет какав правноснажан или коначан појединачни правни акт. Вид. о значењу ближе уместо свих: Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 2762.

¹⁴ Вид. ближе уместо свих: Боривоје Познић, *Коментар закона о парничном поступку*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 40, 41; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, 17. Auflage CH. Beck Verlag, München, 2010, § 10 бр. 11, § 14

¹⁵. С обзиром на то да о правном питању о коме се мериторно одлучује коначна одлука може да се донесе само на основу мериторне одлуке о једној ствари у којој је већ правноснажно одлучено у неком другом поступку, одлука донета у ранијем поступку је прејудицијелна за доношење мериторне одлуке у актуелном поступку. Дакле, правноснажно одлучена правна ствар је претходно питање за доношење законите и тачне одлуке у вези са главним питањем које се јавља у потоњем поступку.

По владајућим учењима, прејудицијелно питање може да има обавезујући карактер само ако је о њему у ранијем поступку одлучено као о главном питању, дакле и изреци одлуке. Ако то није случај, већ је, напротив, о прејудицијелном питању одлучено у образложењу одлуке, тада се питање обавезујућег дејства појединачног правног акта и не поставља¹⁶.

Члан 17 ст. 3 ЗКП садржи важну новину у погледу важења пресуда грађанског суда којима је решено какво претходно питање грађанскоправне или управноправне природе. Тако, кривични суд не обавезује одлука других државних органа само у погледу да ли је учињено кривично дело. Тако, ако је грађански суд сам одлучио о претходном питању да ли је наследник учинио према оставиоцу или њему блиским лицима кривично дело са умишљајем¹⁷, те је, због тога, завешталац искључио наследника из нужног дела, то утврђење да је учињено кривично дело не обавезује кривични суд. Међутим, ако је у парници за утврђење права својине на покретној ствари грађански суд утврдио да је В власник, тада би пресуда грађанског суда била обавезујућа за кривични суд који одлучује да ли је треће лице учинило кривично дело крађе из члана 203 Кривичног законика¹⁸.

бр. 35 и даље; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, 8. Auflage, Manz, Wien, 2010, бр. 892, 897; Peter Strohmayer, *Ein Beitrag zur Lehre der materiellen Rechtskraft*, Manz, Wien, 2001, стр. 3, 4.

¹⁵ Иначе, ако о прејудицијелном питању не постоји правноснажно донета судска одлука, судови су слободни да такво питање самостално реше. Вид. члан 12 ст. 1 ЗПП, члан 22 ст. 1 Закона о ванпарничном поступку (ЗВП) (Сл. гласник СРС бр. 25/82 и 44/88 са даљим изменама и допунама), члан 17 ст. 1 ЗКП.

¹⁶ Hans Fasching, Andreas Konecny, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen III/2*, (2017) § 411 бр. 53; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 959; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 153 бр. 14; Боривоје Познић, *Коментар закона о парничном поступку*, нав. дело, стр. 798; Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 3050; Peter Strohmayer, *Urteilswirkungen, Ein Beitrag zur Lehre der materiellen Rechtskraft*, нав. дело, стр. 44.

¹⁷ Вид. члан 61 ст. 1 Закона о наслеђивању, Сл. Гласник РС бр. 46/1995.

¹⁸ Сл. гласник РС бр. 85/2005 са даљим изменама и допунама.

Обавезујуће дејство правноснажно решених прејудицијелних питања у потоњим процесима је последица материјалне правноснажности судских одлука¹⁹. Материјална правноснажност судске одлуке у позитивном смислу значи да је суд везан правноснажном одлуком донетом у другом поступку, под условом да оба поступка, макар делом, почивају на истом животном догађају, те да постоји идентитет странака, као и да су оба поступка садржински уско повезана. Ако је то случај, тада разлози правне сигурности (који чине суштински део правне државе у формалном смислу), као и захтев за остварењем унутрашње-материјалноправне хармоније одлучивања не дозвољавају да судови доносе противречне одлуке о истој ствари, било да је она прејудицијелна или главна²⁰.

3.2. Прејудицијелна питања у земљама општег права

За разлику од европских правних система (изузимајући Велику Британију), у земљама *common law* претходна питања могу да буду не само правна, већ и чињенична и мешовита²¹. Овакав став о природи претходног питања има касније утицаја на домашај *res judicata*.

Најчешће питање које се јавља у поступку у вези са одлучивањем о прејудицијелним питањима јесте када је суд дужан да, по захтеву странака, о њима решава у посебном поступку као о главној ствари. У суштини, суд сам контролише вођење поступка, али је дужан да нареди да се о прејудицијелном питању решава одвојено када то захтева економичност и правичност у поступку²², али и када постоји обавеза да се поступак води пред поротом²³.

4. МЕЃУСОБНО ДЕЈСТВО ПРЕСУДА КРИВИЧНОГ И ГРАЂАНСКОГ СУДА

4.1. Уопште

У кривичном поступку је правноснажно решено претходно питање. Питање је да ли и у којој мери пресуда кривичног суда има дејство

¹⁹ Вид. уместо свих: Peter Strohmayer, *Urteilswirkungen, Ein Beitrag zur Lehre der materiellen Rechtskraft*, нав. дело, стр. 3.

²⁰ Исто, стр. 42.

²¹ *Bass v. Permanent Trustee Co. Ltd.* (1999) 198 CLR 334, 52, 53.

²² *Терко Pty Ltd. v. Walter Board* (2001) 206 CLR 1, 170.

²³ *Shields v. Thomas*, 59 U.S. (18 How.) (1856) 253, 262; Вид. и седми Амандман на Устав САД који гарантује на суђење у цивилним стварима пред поротом.

у грађанској поступку у коме се мериторно решава о главном питању. Ово је чисто процесно питање, јер се ради о питању обавезујућег дејства правноснажног појединачног правног акта донетог у једном поступку у сасвим другом поступку другачије правне природе са другачијим правно-политичким циљем. Исто питање се поставља када је претходно питање решено у грађанској поступку, а оно је прејудичијелно за доношење пресуде кривичног суда.

У упоредном праву постоји неколико различитих приступа третмана правноснажне пресуде кривичног суда у грађанској поступку, односно третмана пресуде грађанског суда у кривичном поступку.

4.2. Република Србија и Аустрија

Решења у нашем праву и аустријском анализирамо заједно, јер су се процесни правни системи у бившој Југославији у парничном поступку развијали под утицајем аустријског права²⁴.

У доктрини је уобичајено да се разликују три ситуације прејудичијалности пресуде кривичног суда у грађанској поступку²⁵. Прва, пресуда кривичног суда делује као правна чињеница која чини диспозицију материјалноправне или процесне норме. Тако, на пример, понављање парничног поступка може да се захтева када је утврђено да су одређени субјекти парничног поступка учинили кривично дело (чињенично дејство пресуде кривичног суда). Друга, постојање кривичног дела утврђеног правноснажном пресудом кривичног суда може да буде услов за настанак или губитак каквог субјективног права. Тако, на пример, рок за застарелост потраживања је продужен, када је штета проузрокована кривичним делом²⁶; завешталац може да ис-

²⁴ Вид. ближе: Марија Салма, „Утицај аустријског права на еволуцију српског парничног поступка“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2018, стр. 79-94.

²⁵ Упор. Боривоје Познић, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1-3/1991, стр. 249, 250; Гордана Станковић, „Дејство пресуде кривичног суда у парничном поступку“, *Правни информатор*, 2008, стр. 35, 36; Боривоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право : 17. издање*, нав. дело, бр. 120 и даље; Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 170 и даље. За аустријско право дејства пресуде кривичног суда и кривичног дела са грађанскоправним последицама се другачије класификују. Вид. ближе: Daphne Ariane Simotta, „Die Bedeutung einer strafgerichtlichen Verurteilung für den Zivilprozess nach der Aufhebung § 268 ZPO“, *Österreichische Notariatszeitung*, 1991, стр. 75 и даље; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 903 и даље.

²⁶ Вид. ближе: Марија Караникић Мирић, „Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2011, стр. 178 и даље.

кључи наследника из нужног дела, ако је овај учинио према наследнику или њему блиским лицима кривично дело са умишљајем²⁷. Овде се ради о класичном претходном питању у ужем смислу.

Из члана 12 ЗПП, према коме парнични суд може самостално да одлучује о претходном питању ако то питање још увек није решио суд или други орган, *a contrario*, произлази да је суд везан правноснажним одлукама које је донео суд или други орган²⁸. Дакле, у овој ситуацији правноснажна пресуда кривичног суда би требало да обавезује и када је осуђујућа и када је ослобађајућа²⁹.

Најзад, законом је регулисан једино случај у коме се тужбени захтев заснива на истом оном животном догађају поводом којег је подигнута оптужба и донета правноснажна осуђујућа пресуда³⁰. Наиме, члан 13 ЗПП који гласи како следи: „У парничном поступку суд је у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности учиниоца везан за правноснажну пресуду кривичног суда којом се оптужени оглашава кривим“³¹.

Овакво решење законодавца почива на бившем § 268 аустријског Законика о парничном поступку (*Zivilprozessordnung-ZPO*) који је у потпуности решавао сва питања прејудисијелног дејства пресуде кривичног суда у грађанској поступку. У слободном преводу § 268 öZPO гласи како следи: „Ако одлука зависи од доказа и одговорности за учињено кривично дело, тада је суд везан правноснажним осуђујућим утврђењима кривичног суда“³².

*Ratio*³³ овакве одредбе почива на томе да и кривични и грађанској поступак садрже висок стандард процесноправних гаранција, укључујући овде и могућност преиспитивања судске одлуке редовним и ванредним правним лековима; у оба поступка суде судије које су независне и непристрасне. Такође, на овај начин се остварује

²⁷ Члан 61 ст. 1 Закона о наслеђивању.

²⁸ Вид. и члан 22 ЗВП који је у тексту идентичан члану 12 ЗПП, као и члан 30 ст. 2 ЗВП који предвиђа да се одредбе ЗПП сходно примењују и на ванпарнични поступак.

²⁹ Тако и: Боривоје Познић, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, нав. дело, стр. 249.

³⁰ *Stricto sensu*, овде се не ради о прејудисијалитету. Вид. ближе: Синиша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, нав. дело, стр. 87.

³¹ Упор. исто и: Закон о парничном поступку Хрватске, Сл. Лист СФРЈ бр. 4/77 са даљим изменама и допунама са стањем на дан 01.01.2023.

³² „Wenn die Entscheidung vom Beweise und der Zurechnung einer strafbaren Handlung abhängt, ist der Richter an den Inhalt einer hierüber ergangenen verurteilenden rechtskräftigen Erkenntnisses des Strafgerichts gebunden“. Gesetz über das gerichtliche Verfahren in zivilrechtlichen Streitigkeiten, RGBI 1895, стр. 113.

³³ Вид. ближе: Hans Fasching, „Die Bindung des Zivilrichters an Entscheidungen des Strafgerichtes (§ 268 ZPO) in der Rechtsprechung des letzten Jahrzehntes“, нав. дело, стр. 321.

унутрашња хармонија одлучивања, јача поверење грађана у правосудни систем, јер се избегава могућност доношења противречних одлука³⁴. Такође, чињеница је да кривични поступак почива на истражном начелу, тако да је вероватноћа значајно већа да ће чињенице бити тачно утврђене него што је то случај у парничном поступку у коме се ради о томе да се на основу расправног начела утврди да ли је основан тужбени захтев тужиоца. Најзад, у прилог везаности говоре и разлози процесне економије³⁵.

С друге стране, пак, грађански суд није везан ослобађајућом пресудом кривичног суда³⁶. Ако из било ког разлога, на пример, недостатка доказа, није донета осуђујућа пресуда суд у грађанској судској поступку сам утврђује чињенице и изводи правне закључке³⁷. Такође, ваља нагласити да би оваква везаност била дубоко процесноправно неправична. Јер, премда се систем процесног права у Србији заснива на акузаторском начелу, у складу са којим је и терет доказивања оптужбе на тужиоцу (члан 15 ст. 2 ЗКП), за доношење пресуде нужно је да суд може да је заснује само на чињеницама у чију је извесност уверен (члан 16 ст. 4 ЗКП)³⁸. Осим тога, јавни тужилац је дужан да заступа јавни интерес тако што предлаже извођење доказа на којима се заснива оптужба, али је и дужан да води рачуна о интересима окривљеног, у смислу да поступак буде правичан³⁹. Ова овлашћења јавног тужиоца нису факултативна.

С друге стране, пак, у парничном поступку важи расправно начело⁴⁰, јер суд разматра и утврђује само оне чињенице које су странке изнеле и изводи само оне доказе које су странке предложиле, а које се односе на основаност тужбеног захтева (вид. члан 7 ЗПП). Што се тиче степена доказаности, закон не предвиђа меру уверења суда о постојању чињеница од којих зависи основаност тужбеног захтева. Начелно,

³⁴ Birgit Forgo-Feldner, „Die Bindung des Zivilrichters an die strafrechtlichen Verurteilungen-Rückblick und Ausblick“, *Österreichische Juristenzeitung*, 2005, стр. 866, 867.

³⁵ Исто, стр. 866.

³⁶ Исто, стр. 867; Вид. и: Боривоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право : 17. издање*, нав. дело, бр. 121; Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 176; Сениша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, нав. дело, стр. 87.

³⁷ Констатнта судска пракса. Вид. на пример: ОGH, 04.07. 2018, Об 125/18k, RdW 2018/540.

³⁸ Упор. Милан Шкулић, *Кривично процесно право : 11. издање*, нав. дело, стр. 410, фн. 403 који излаже раније важеће начело материјалне истине.

³⁹ Исто, стр. 188.

⁴⁰ О домаћају расправног начела у парничном поступку вид. ближе уместо свих: Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 671 и даље.

пресуда се доноси на основу слободног судијског уверења о мањем или вишем степену вероватности постојања чињеница⁴¹.

Овакво компромисно решење српског и аустријског права о обавезујућем дејству пресуде кривичног суда има недостатака⁴². Прво, оно иде на терет принципа слободног судијског уверења приликом утврђења спорних и кључних чињеница и оцене доказа. Суд је везан обавезујућим дејством пресуде кривичног суда чак и када је она нетачна⁴³. Друго, домашај пресуде кривичног суда *ratione personae* није био тачно одређен. Тако, важило је правило да она, осим учиниоца кривичног дела, обавезује и трећа лица (нарочито организације осигурања у споровима за накнаду штете по основу обавезног осигурања од одговорности за штету које нанесу осигурана возила)⁴⁴. У том случају осуђеном који је учествовао у кривичном поступку, као и трећем лицу, није дата могућност да расправља пред судом.

У Србији је Уставом из 2006. године гарантовано право на правично суђење које, између осталог, укључује и право учесника у поступку да о његовим правима и обавезама јавно расправи и одлучи независан и непристрасан суд. С обзиром на то да члан 32 Устава РС почива на редакцији члана 6 (1) Европске конвенције о људским правима и основним слободама (у даљем тексту: ЕКЉП)⁴⁵ која гарантује право на правичну и јавну расправу пред независним и непристрасним судом јасно је да је обавезујући карактер пресуде кривичног суда према трећим лицима неодржив, а упитан када је реч о осуђеном.

Отуда је нејасно због чега је из члана 13 ЗПП изостављен став 2, који је био предвиђен у предлогу закона, а који је гласио: „*Правоснажна одлука кривичног суда не производи правно дејство у парничном поступку према лицу које није имало могућност или право да учествује у кривичном поступку у коме је та одлука донета*“.

Обавезујуће дејство пресуде кривичног суда у грађанском поступку обухвата све чињенице које је кривични суд утврдио ради индивидуализације кривичног дела⁴⁶, и то независно од тога да ли су

⁴¹ Вид. уместо свих: Исто, бр. 2711 и даље.

⁴² За свеопшту критику везаности грађанског суда пресудом кривичног суда вид. Боривоје Познић, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, нав. дело, стр. 253 и даље.

⁴³ Hans Fasching, *Lehrbuch des Zivilprozessrechts*, Manz, Wien, 1990, бр. 864; Birgit Forgo-Feldner, „Die Bindung des Zivilrichters an die strafrechtlichen Verurteilungen-Rückblick und Ausblick“, нав. дело, стр. 867.

⁴⁴ Вид. ближе.

⁴⁵ Сл. лист СЦГ, Међународни уговори, бр. 9/2003 са даљим изменама и допунама.

⁴⁶ ОGH, 20.06. 1985, 6 Ob 695/1984.

те чињенице садржане у изреци или у образложењу пресуде кривичног суда⁴⁷. Грађански суд не обавезују све чињенице утврђене у пресуди кривичног суда, већ само оне које су нужне за утврђење постојања кривичног дела и кривице учиниоца, односно оне чињенице које се налазе у образложењу пресуде, али су тесно везане за њен тенор⁴⁸.

Аустријски Уставни суд је 1990. године ставио ван снаге § 268 ЗРО⁴⁹ због тога што је норма у очигледној супротности са чланом 6 (1) ЕКЉП, односно са правом странке да буде саслушана у поступку пред независним и непристрасним судом, да слободно износи своје чињеничне тврдње и правна схватања, да буде равноправна у употреби процесних средстава (*equality of arms*)⁵⁰. Ако странка у поступку не може да оспори чињенице, предлаже доказна средства, јер је грађански суд везан утврђењима кривичног суда, у чијем поступку странка уопште није учествовала, тада је право на правично суђење повређено.

Одсуство обавезујућег дејства пресуде кривичног суда у грађанском поступку иде на уштрб економичности поступка јер непотребно оптерећује рад грађанских судова који су дужни да наново изводе доказивање о чињеницама које су већ једном утврђене у кривичном поступку применом истражног начела⁵¹. Бесмисленост оваквог решења видљива је нарочито у случајевима у којима је тужилац у парници учествовао у кривичном поступку као приватни тужилац, а тужени као учинилац кривичног дела. У оваквим ситуацијама, ако осуђујућа пресуда не обавезује грађански суд, тужени, осуђен у кривичном поступку, може да наново предлаже да се утврде спорне и битне чињенице, да предлаже извођење доказа, при чему би резултат доказивања могао да буде сасвим другачији од оног до којег је дошао суд у кривичном поступку.

Пресуда кривичног суда не може да се сматра јавном исправом у смислу члана 238 ЗПП, тј. доказом да је тачно свако утврђење о чињеницама које су у тој исправи садржане⁵². Према неким схватањима

⁴⁷ OGH, 03.04. 1986, 8 Ob 538/1985.

⁴⁸ OGH, 01.09. 1987, 4 Ob 547/1985.

⁴⁹ VfGH, 12.10. 1990, G 73/1989.

⁵⁰ О значењу и домашају овог права вид. ближе: Christoph Grabenwarter, Katharina Pabel, *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5. Auflage, Ch. Beck-Manz, München, 2012, стр. 421.

⁵¹ У том смислу: Thomas Klicka, „Bindung an Strafurteile vom BfVGH aufgehoben!“, *Juristische Ausbildung und Praxisvorbereitung*, 1990/1991, стр. 103; Andreas Konecny, „Versicherungen im Zivilprozess nicht mehr an an Straferkenntnisse gebunden“, *Ecollex*, 1990, стр. 738; Daphne Ariane Simotta, „Die Bedeutung einer strafgerichtlichen Verurteilung für den Zivilprozess nach der Aufhebung § 268 ZPO“, нав. дело, стр. 70.

⁵² Тако и: Боривоје Познић, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, нав. дело, стр. 250. Упор.

ма⁵³ пресуда кривичног суда не представља само доказ да је учинилац осуђен у кривичном поступку, већ и да је учинилац починио одређено кривично дело, тј. да је кривични суд утврдио све чињенице које чине објективно биће кривичног дела. Наравно, ако би се пресуда кривичног суда схватила на овакав начин, био би дозвољен противдоказ. Отуда би пресуда кривичног суда у грађанском поступку представљала само обориву претпоставку, односно имала би обориво обавезујуће дејство.

Обавезујуће дејство правноснажне одлуке кривичног суда може да се изведе из принципа позитивног дејства материјалне правноснажности пресуде⁵⁴. Овде ваља напоменути да законодавац не регулише изричито позитивно дејство правноснажности пресуде грађанског суда, али да, ипак, принципи правне државе, јединства правног поретка, принцип легалитета налажу да појединачни правноснажни правни акти производе обавезујуће дејство за све државне органе⁵⁵. Тиме се одржава унутрашња хармонија одлучивања.

Ваља нагласити да је и поштовање правноснажности судских пресуда део права на правично суђење⁵⁶, те да до сада ЕСЉП није испитивао његову колизију са захтевом да странке у поступку буду равноправне, те да поступак почива на адверзијалном начелу.

Аргумент који износи Познић⁵⁷ у прилог схватању да осуђујућа пресуда кривичног суда не би требало да обавезује грађански суд, јер га не обавезује и ослобађајућа, не стоји. Осим класичног аргумента да облици одговорности нису идентични у кривичном и грађанском праву^{58 59}, треба истаћи да домашaj материјалне правноснажности осуђујуће и ослобађајуће пресуде кривичног суда нису идентични. У овом

и супротно становиште: Михајло Дика, *О бити и границама правомоћности : повјесно-компаративна импостација института*, Правни факултет, Загреб, 1991, стр. 285.

⁵³ У том смислу: Michael Graff, *Anwaltsblätter*, 1993, стр. 273. За критику овог схватања вид. Peter Böhm, „Die Bindung des Zivilgerichts an verurteilende Erkenntnisse des Strafgerichts“, *Anwaltsblätter*, 1996, стр. 734, 736.

⁵⁴ OGH, 17.10. 1995, 1 Ob 612/1995, *Anwaltsblätter*, 1996, стр. 736, Annahme Böhm; Birgit Forgo-Feldner, „Die Bindung des Zivilrichters an die strafrechtlichen Verurteilungen-Rückblick und Ausblick“, нав. дело, стр. 870.

⁵⁵ Isabel Albrecht, „Probleme der Bindung an strafgerichtliche Verurteilungen im Zivilverfahren“, *Österreichische Juristenzeitung*, 1997, стр. 201, 203.

⁵⁶ О томе ближе: Grabenwarter, Pabel, Christoph Grabenwarter, Katharina Pabel, *Europäische Menschenrechtskonvention*, нав. дело, стр. 426.

⁵⁷ Боривоје Познић, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, нав. дело, стр. 252.

⁵⁸ Гордана Станковић, „Дејство пресуде кривичног суда у парничном поступку“, нав. дело, стр. 37.

⁵⁹ Или да се у англосаксонском праву захтева далеко виши степен доказаности ради доношења осуђујуће пресуде (*beyond the reasonable doubt*) него што је то случај у парничном поступку (*preponderance of evidence*). Вид. ближе овде: *infra*.

последњем случају из пресуде кривичног суда не може да се изведе закључак да ли је оптужени учинио кривично дело за које се терети и да ли је крив, јер изрека пресуде кривичног суда казује једино да се оптужени ослобађа оптужбе⁶⁰. Наиме, када је донета пресуда којом је оптужба одбијена⁶¹ у пресуди се наводе само разлози због којих је оптужба одбијена.

Супротно томе, осуђујућа пресуда садржи у изреци утврђење да је оптужени починио кривично дело са свим његовим објективним обележјима, те да је за то крив⁶². Изрека осуђујуће пресуде мора да садржи елементе бића кривичног дела која су потпуно чињенично описана⁶³. Само апстрактно навођење елемената бића кривичног дела како је то предвиђено законом није довољно. Нужно је навести чињенице о времену и месту извршења, о елементима кривичног дела, те о конкретним околностима извршења кривичног дела. У изреци осуђујуће пресуде наводи се и законска квалификација кривичног дела.

У пресуди којом се оптужени ослобађа од оптужбе (вид. члан 423 ЗКП) наводе се чињенице које је суд утврдио у кривичном поступку, али се ово чини у образложењу, али не и у изреци пресуде⁶⁴. У изреци се наводи само опис дела онако како је то садржано у оптужном акту⁶⁵. У изреку пресуде којом се оптужени ослобађа од оптужбе обавезно је да се унесу и утврђење чињенице, ако је оптужени ослобођен због тога што дело које је учинио није кривично дело због искључења противправности, тако што је, на пример, кривично дело учинио у нужној одбрани.

Одавде је видно да су правноснажношћу осуђујуће пресуде кривичног суда обухваћене и чињенице, без обзира да ли су оне садржане у изреци (што је правило) или у образложењу пресуде⁶⁶.

Да пресуда кривичног суда производи позитивно дејство материјалне правноснажности видљиво је и из тога што кривични суд у

⁶⁰ Више о томе: Friedrich Nowakowski, „Die materielle Rechtskraft des Schuldspruchs“, *Österreichische Juristenzeitung*, 1948, стр. 546 и даље.

⁶¹ Вид. члан у вези са чланом 428 став 7 у вези са чланом 422 ЗКП.

⁶² Вид. члан 428 ЗКП.

⁶³ Сретко Јанковић, „Грешке и пропусти при изради првостепене кривичне пресуде“, *Билтен ВСС*, 02/06/2006, стр. 4. Супротно томе: Боривоје Познић, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, нав. дело, стр. 253, који тврди да се правноснажност пресуде кривичног суда не простире на разлоге на којима је изрека заснована.

⁶⁴ Вид. члан 428 став 8 ЗКП.

⁶⁵ Члан 428 став 4 ЗКП.

⁶⁶ Friedrich Nowakowski, „Die materielle Rechtskraft des Schuldspruchs“, нав. дело, стр. 548.

пресуди наводи и податке о личности осуђеног, између осталог, и податке о томе да ли је, када и зашто осуђиван (члан 85 ст. 1 у вези са чланом 428 ст. 2 ЗКП). Такође, приликом одмеравања казне за случај поврата или вишеструког поврата узима се обавезно у обзир и чињеница да ли је оптужени и раније осуђиван за извршење каквог кривичног дела (чланови 55 и 55а Кривичног законика)⁶⁷. У супротном, оптужени би могао да негира како постојање кривичног дела, тако и виност, што би имало за последицу да би суд наново у текућем поступку морао да утврђује да ли је оптужени учинио кривично дело и да ли је за извршење кривичног дела крив.

Што се тиче субјективних граница правноснажности, осуђујућа пресуда кривичног суда делује апсолутно, према свима, својим утврђењем да је кривично дело учињено, да је за то крив, те да је за учињено кривично дело правноснажно осуђен⁶⁸. С друге стране, пресуда кривичног суда има и релативно дејство, тј. обавезујуће дејство има само према осуђеном⁶⁹.

Овакав став заузима и аустријски највиши суд⁷⁰ и након што је из *ZPO* уклоњен, као противан Уставу, § 268. Дакле, осуђујућа пресуда кривичног суда обавезује и грађански суд и у случају када је тачна и нетачна⁷¹. Овакав став је оправдан, јер је осуђени у кривичном поступку имао прилике да учествује, те да изнесе своју одбрану. Било би бесмислено, нецелиходно и противно принципима јединства правног поретка да и грађански суд наново одлучује о постојању кривичног дела и виности учиниоца⁷². С друге стране, пак, пресуда кривичног суда не обавезује лица која у њему нису учествовала као странке, јер би то било противно праву на правично суђење⁷³. Правило важи и за типичне случајеве⁷⁴

⁶⁷ Сл. гласник РС бр. 85/2005 са даљим изменама и допунама.

⁶⁸ Синиша Трива, Велимир Белајец, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 6. издање*, Народне новине, Загреб, 1986, стр. 69, поновљено у: Синиша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, нав. дело, стр. 89; Моника Нинковић, „Правноснажност као установа конфирмације правосудне делатности“, у: *Liber amicorum Gašo Knežević* (ур: Тибор Варади, et al), Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, Удружење за упоредно право, Београд, 2016, стр. 532.

⁶⁹ Friedrich Nowakowski, „Die materielle Rechtskraft des Schuldspruchs“, нав. дело, стр. 550; Winfried Kralik, *Die Vorfrage im Verfahrensrecht*, Manz, Wien, 1953, стр. 153; Robert Walter, „Strafgerichtliche Verurteilung im Zivilprozess“, *Ecolex*, 1991, стр. 379.

⁷⁰ OGH, 17.10. 1995, 1 Ob 612/1995.

⁷¹ Birgit Forgo-Feldner, „Die Bindung des Zivilrichters an die strafrechtlichen Verurteilungen-Rückblick und Ausblick“, нав. дело, стр. 872.

⁷² Siegbert Morscher, „Bindung und Bundesverfassung“, *Juristische Blätter*, 1991, стр. 86.

⁷³ Robert Walter, „Strafgerichtliche Verurteilung im Zivilprozess“, нав. дело, стр. 379.

⁷⁴ Вид. тако, на пример: OGH, 30.05. 1995, 2 Ob 2070/1996t.

тужби које се заснивају на истим чињеницама које су утврђене у пресуди кривичног суда, односно за тужбе оштећеног против власника и осигуравача возила који је осигурао возило по правилима о обавезном осигурању за штету које возило причини трећим лицима⁷⁵.

Формулација *OGH* је прилично непрецизна и неодређена, нарочито у погледу субјективних граница правноснажности пресуде кривичног суда. Тако, каже се: „Ако осуђујућа пресуда кривичног суда делује на тај начин да обавезује осуђеног, и ако производи дејство и у односу на правни круг осуђеног (*Rechtskreis*)⁷⁶, за њега, али против свакога, тада се нико у будућем поступку који се води према другој странци не може позивати да осуђени није учинио кривично дело због којег је осуђен, без обзира на то да ли је друга странка учествовала у кривичном поступку и без обзира на то какав процесни положај имала у кривичном поступку“.

И у литератури⁷⁷ је нејасно шта тачно *OGH* подразумева под појмом „*Rechtskreis*“ осуђеног. Тако, на пример, у једној одлуци аустријски Врховни суд⁷⁸ је стао на становиште да пресуда кривичног суда којом је правноснажно осуђен комплементар обавезује у потоњој парници и командитно друштво, јер оно спада у „*Rechtskreis*“ комплементара.

Обавезујуће дејство у накнадном грађанском поступку могу да имају утврђења садржана само у осуђујућој пресуди⁷⁹. Ово важи само за случај када се накнадно води парница из истих чињеница због којих је оптужени правноснажно осуђен за кривично дело. Обавезујуће дејство пресуде кривичног суда не треба мешати са материјалном правноснажношћу кривичне пресуде⁸⁰. Јер, и када је оптужени осло-

⁷⁵ У Аустрији је на снази и Закон о обавезном осигурању моторних возила за штету причињену трећим лицима (*Kraftfahrzeug-Haftpflichtversicherungsgesetz* 1994, BGBl 1994/651). § 28 овог Закона гласи: „Ако је суд правноснажно одбио тужбени захтев трећег оштећеног лица, тада, када је пресуда донета у парници између оштећеног и осигуравача, она обавезује има производи дејство и у корист осигураника; ако је пресуда донета у парници између осигураника и оштећеног тада она делује и у корист осигуравача“. Домашај ове норме се различито схвата и тумачи и у доктрини и судској пракси. То, међутим, превазилази оквире ових излагања. Вид. ближе: Birgit Forgo-Feldner, „Die Bindung des Zivilrichters an die strafrechtlichen Verurteilungen-Rückblick und Ausblick“, нав. дело, стр. 872 и даље.

⁷⁶ Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 904, објашњавају да овај појам обухвата све правне односе у којима је осуђени ученик или обвезник.

⁷⁷ Вид. ближе: Hans Fasching, Thomas Klicka, „Hans Fasching, Andreas Konecny, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*“, 3. Auflage, Band II, Manz, Wien, 2022, бр. 32 за § 411 öZPO.

⁷⁸ OGH, 14.12. 2000, 7Ob 253/2000.

⁷⁹ Paul Oberhammer, „Verstärkter Senat-Bindung ans Strafurteil“, *Ecolex*, 1995, стр. 790.

⁸⁰ Тако то чини: Michael Graff, Annahme, *Anwaltsblätter*, 1993, стр. 80, према коме и ослобађајућа пресуда обавезује парнични суд, јер осуђујућа не може да буде „правноснажнија“ од ослобађајуће.

бођен од оптужбе да је учинио кривично дело, на пример, због недостатка доказа, у образложење пресуде се уносе и чињенице које је суд утврдио у кривичном поступку (члан 428 ст. 8 ЗКП). С друге стране, пак, за разлику од осуђујуће пресуде, у изреку ослобађајуће пресуде не излажу се чињенице које је суд утврдио у поступку, које конкретизују апстрактно обележје кривичног дела, већ само чињенице које су наведене у оптужном акту.

Такође, када се оштећени прикључио кривичном гоњењу, тада он у кривичном поступку нема положај странке⁸¹, те не може, као што је то случај са јавним тужиоцем, да износи све чињеничне тврдње и предлаже доказе⁸². Стога, било би противно праву на правично суђење да ослобађајућа пресуда кривичног суда везује и оштећеног. Уосталом, чини се да законодавац и није имао у виду да ослобађајућа пресуда обавезује и оштећеног, јер такву норму ЗПП не садржи, а ЗКП предвиђа да се оштећени у тој ситуацији упућује на парницу (вид. члан 253 ст. 3 и 4 ЗКП)⁸³.

Отуда, пресуда кривичног суда којом је решено претходно питање обавезује грађански суд и када је осуђујућа и када је ослобађајућа.

4.3. СР Немачка

У Немачкој важи принцип независности кривичног и грађанског правосуђа⁸⁴. Парнични суд није везан одлукама кривичног и обрнуто⁸⁵. Ово правило важи чак и када је суд прекинуо парнични поступак⁸⁷

⁸¹ Ко се све сматра странком у кривичном поступку вид. код: Милан Шкулић, *Кривично процесно право* : 11. издање, нав. дело, стр. 106, 108.

⁸² О овлашћењима оштећеног у кривичном поступку као могућег и супсидијерног тужиоца вид. ближе код: Исто, стр. 114 и даље.

⁸³ И § 366 Abs. 1 öStPO.

⁸⁴ Michael Heese, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, *Juristenzeitung*, 8/2016, стр. 390, 391; Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, Dunker & Humblot, Berlin, 2016, стр. 36. Упор., међутим, и супротно мишљење: Matthias Arz, „Berücksichtigung der Ergebnisse eines Strafverfahrens im Zivilprozess“, *Neue juristische Wochenschrift*“, 2022, стр. 82, који доказује да потпуна одвојеност не постоји.

⁸⁵ Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 36.

⁸⁶ Једини изезетак у односу на ово правило важи у дисциплинским поступцима против адвоката. У таквим поступцима дисциплинске органе обавезују чињенице утврђене у кривичном поступку. Вид. ближе: Michael Heese, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, нав. дело, стр. 392 и даље; Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 39 и даље. Излагања о томе превазилазе оквире овог рада.

⁸⁷ Исто, стр. 38 са даљим наводима литературе и судске праксе. Вид. и: § 149 Abs. 1 Zivilprozessordnung (dZPO).

да би кривичном препустио да реши претходно питање. Чак ни тада парнични суд не обавезују правна схватања и чињенична утврђења кривичног суда⁸⁸. Важи и обрнуто правило: ако кривични суд одлучи да прекине поступак (није дужан) како би грађански решио какво претходно питање из свог домена, кривични суд није везан одлуком парничног суда⁸⁹.

Пресуда кривичног суда може да дејствује само чињенично⁹⁰. У начелу, ако правна последица материјалноправне норме предвиђа постојање кривичног дела, тада грађански суд сам одлучује о правним и чињеничним питањима која се тичу постојања кривичног дела⁹¹. Такође, акти, записници, па и пресуда донета у другој врсти поступка може да буде коришћена као доказ, тј. као јавна исправа у грађанском судском поступку⁹². Када се јавна исправа користи као доказ у грађанском поступку, тада је принцип слободног судијског уверења донекле ограничен⁹³. Али јавна исправа садржи обориву претпоставку да је њен садржај тачан^{94 95}. Ово, међутим, не значи да су чињенична утврђења садржана у пресуди кривичног суда тачна⁹⁶.

Ипак, премда и у овом случају важи принцип слободног судијског уверења, грађански суд не сме без убедљивог разлога да игнорише

⁸⁸ Heinz Thomas, Hans Putzo, *Zivilprozessordnung*, 44. Auflage, C.H. Beck, München, 2023, § 14 EGZPO бр.1; Adolf Baumbach, Wolfgang Lautermann, Jan Albers, Peter Hartmann, *Zivilprozessordnung*, 73. Auflage, C.H. Beck, München, 2015, бр. 2 § 14 EGZPO (*Gesetz betreffend die Einführung der Zivilprozessordnung*, RGBL. I 244, Gesetz vom 30.01.1877, последњи пут измењен и допуњен Gesetz vom 10.09. 2021. BGBl I 2591. За судску праксу вид. Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 38.

⁸⁹ § 262 Abs. 2 *Strafprozessordnung* (dStPO).

⁹⁰ Peter Gottwald, in *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, Band 1, 4. Auflage, C.H. Beck, München, 2013, бр. 74 за § 322; Dieter Leipold, in Friedrich Stein, Martin Jonas, *Zivilprozessordnung*, Band 4, 22. Auflage, 2008, br. 15 за § 322.

⁹¹ Michael Heese, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, нав. дело, стр. 392.

⁹² § 415, 417 dZPO.

⁹³ Вид. § 286 Abs. 2 dZPO.

⁹⁴ Huber in Hans-Joachim Musielak, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, 8. Auflage, München, 2011, бр. 10 за § 415, бр. 2 за § 417 dZPO; Geimer in Richard Zöllner, *Zivilprozessordnung*, 28. Auflage, Köln, 2010, бр. 5 за § 415, бр. 2 за § 417 dZPO.

⁹⁵ Углавном може да се тврди да само постојање пресуде кривичног суда олакшава тужиоцу доказивање у парници. Ово је нарочито случај када је тужени признао извршење кривичног дела због чега је и осуђен, али и када се пресуда кривичног суда користи као јавна исправа у поступку. Тако, тужени мора да конкретизира чињенице, као и мотиве којима се руководи приликом признања извршења кривичног дела. Вид. ближе: Matthias Arz, „Berücksichtigung der Ergebnisse eines Strafverfahrens im Zivilprozess“, нав. дело, стр. 2167; Stefan Hennings, Sebastian Feige, „Der Urkundenbeweis im Zivilprozess“, *Juristische Ausbildung*, 2012, стр. 128.

⁹⁶ Dieter Leipold, in Friedrich Stein, Martin Jonas, *Zivilprozessordnung*, нав. дело, бр. 2 за § 417.

пресуду кривичног суда те да одступи од чињеничног утврђења и правног схватања кривичног суд⁹⁷. Али, исто тако не сме да без икаквог испитивања користи пресуду кривичног суда као *basis* за своју одлуку⁹⁸. На пример, ако тужени, осуђени у претходном кривичном поступку, предложи да се саслушају сведоци који су већ саслушани на исте околности у кривичном поступку, грађански суд не би смео такве доказне предлоге туженог да одбије с позивом да су они већ саслушани.

Ако би грађански суд био везан пресудом кривичног, тада би била осујећена равноправност странака у коришћењу процесних средстава⁹⁹. Нарочито би било осујећено право странке на доказ¹⁰⁰. Јер, остварење ових принципа тешко може да буде компензовано тврдњом да је тужени, осуђени у кривичном поступку у њему већ раније био саслушан¹⁰¹.

Овакав став важи упркос томе што и у немачкој литератури и у судској пракси важи правило о међусобном обавезујућем дејству правноснажних појединачних правних аката, без обзира на то у којој врсти поступка, по којим начелима је такав акт донет¹⁰². Јер, смисао правноснажности јесте да обезбеди правну сигурност и социјални мир, тако да правноснажност не може да буде ограничена само на ону врсту поступка у коме је појединачни правни акт донет¹⁰³.

За разлику од аустријског права, у Немачкој влада схватање да је како негативно, тако и позитивно дејство материјалне правноснажности

⁹⁷ Michael Heese, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, нав. дело, стр. 392 са даљим наводима судске праксе.

⁹⁸ Исто, стр. 392 са даљим наводима судске праксе.

⁹⁹ Hermann Mangoldt, Friedrich von Klein, Christian Strack, *Kommentar zum Grundgesetz (GG)*, Band 1, 6. Auflage, C.H. Beck, München, 2010, Art. 3 Abs 1, бр. 211, 244.

¹⁰⁰ Franz Matscher, „Der Einfluss der EMRK auf den Zivilprozess“, in: *FS für Wolfram Henkel*“ (Hrsg. Walter Gergardt, et al.), De Gruyter Verlag, 1995, стр. 593, 602; Gottfried Baumgärtel, „Ausprägung der prozessualen Grundprinzipien der Waffengleichheit und der fairen Prozessführung im zivilprozessualen Beweisrecht“, in: *FS für Matscher* (Hrsg. Oskar Ballon, Johann Hagen), Manz, Wien, 1993, стр. 29.

¹⁰¹ Michael Heese, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, нав. дело, стр. 396.

¹⁰² Dieter Leipold, in Friedrich Stein, Martin Jonas, *Zivilprozessordnung*, нав. дело, бр. 290 за § 322; Hans Friedhelm Gaul, „Die Grenzen der Bindung des Zivilgerichts an Strafurteile“, in: *FS für Fasching* (Hrsg. Richard Holzhammer), Wien, 1988, стр. 162; Hans Jürgen Bruns, „Bindet die Rechtskraft deklaratorischer Urteile der Zivil- und Verwaltungsgerichte auch den Strafrichter?“, in: *FS für Friedrich Lent* (Hrsg. Leo Rosenberg, Heinz Schwab), C.H. Beck, München, 1957, стр. 133. Занимљиво је схватање Christian Schmitz, *Die strafrechtliche Beweiswürdigung ausserstrafrechtlicher Vorfragen*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2011, стр. 114, који сматра да обавезујуће дејство путем материјалне правноснажности пресуде постоји само ако се у различитим поступцима примењују иста начела.

¹⁰³ Dieter Leipold, in Friedrich Stein, Martin Jonas, *Zivilprozessordnung*, нав. дело, бр. 290 за § 322.

пресуде кривичног суда ограничено само на одлуку о оптужном акту који није идентичан предмету спора у поступку пред грађанским судом¹⁰⁴. Такође, пресуди кривичног суда одриче се и прејудицијелни карактер у грађанској поступку. Уз то материјалном правноснажношћу кривичне пресуде обухваћена је само њена изрека, не и чињенице садржане у образложењу тако да се дејство правноснажности не може проширити на парнични поступак¹⁰⁵. Најзад, у ова два различита поступка не постоји идентитет странака¹⁰⁶. Тако, тврди се да у кривичном поступку странке уопште и не постоје¹⁰⁷. Уз то, ако у поступку учествује и оштећени као тужилац он нема положај странке у поступку, нити је он равноправан у коришћењу процесних средстава као што је то случај са оптуженим и јавним тужиоцем.

Против обавезујућег дејства кривичне пресуде у грађанској поступку наводе се разлози који почивају на корпусу права на правично суђење. У првом реду ради се о праву на контрадикторан поступак¹⁰⁸, који, између осталог, обухвата и право на доказ¹⁰⁹. Такође, овде спада и равноправност странака, као и једнакост странака у употреби процесних средстава¹¹⁰. Против обавезујућег дејства пресуде кривичног суда у парници говоре и други разлози, као што су то принцип слободне оцене доказа¹¹¹.

Међутим, и у немачком праву постоје одступања од принципа да грађански суд није везан пресудом кривичног. Тако, суд и странке су

¹⁰⁴ Hans Friedhelm Gaul, „Die Grenzen der Bindung des Zivilgerichts an Strafurteile“, нав. дело, стр. 163.; Heymann, Köln, 2006, стр. 67; Max Foerster, *Transfer der Ergebnisse von Strafverfahren in nachfolgende Zivilverfahren*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008, стр. 211.

¹⁰⁵ Hans Jürgen Bruns, „Bindet die Rechtskraft deklaratorischer Urteile der Zivil- und Verwaltungsgerichte auch den Strafrichter?“, нав. дело, стр. 142; Alexander Völzmann, *Die Bindungswirkung von Strafurteilen im Zivilprozess*, нав. дело, стр. 164.

¹⁰⁶ У том смислу: Hans Jürgen Bruns, „Bindet die Rechtskraft deklaratorischer Urteile der Zivil- und Verwaltungsgerichte auch den Strafrichter?“, нав. дело, стр. 124; Hans Friedhelm Gaul, „Die Grenzen der Bindung des Zivilgerichts an Strafurteile“, нав. дело, стр. 164. Max Foerster, *Transfer der Ergebnisse von Strafverfahren in nachfolgende Zivilverfahren*, нав. дело, стр. 190, сматра да је грађански суд везан кривичном пресудом, тј. да пресуда обавезује осуђеног јер је овај у кривичном поступку имао потпуну могућност да се изјасни о свим чињеничним тврдњама и правним схватањима.

¹⁰⁷ Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 48. Упор. и: Милан Шкулић, *Кривично процесно право : 11. издање*, нав. дело, стр. 106.

¹⁰⁸ Christoph Grabenwarter, Katharina Pabel, , нав. дело, стр. 423.

¹⁰⁹ Исто, стр. 423.

¹¹⁰ Исто, стр. 421.

¹¹¹ Gerhard Walter, *Freie Beweiswürdigung*, Mohr Verlag, Tübingen, 1979, стр. 297; Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 43. § 286 Abs. 2 dZPO.

везане пресудом кривичног суда која је донета у адхезионом поступку¹¹². Такође, и у немачком праву пресуда кривичног суда производи чињенично дејство када чини диспозицију било материјалноправне или процесне норме. Као и код нас, пример за чињенично дејство пресуде кривичног суда јесу разлози за понављање парничног поступка¹¹³.

У савременом немачком праву јављају се мишљења која указују на неодрживост решења невезаности парничног суда осуђујућом пресудом кривичног када је поднета тужба за накнаду штете из истог животног догађаја¹¹⁴. Парнични судови доносе пресуде којима се одбија тужбени захтев, премда је тужени правноснажно осуђен у кривичном поступку. Тиме се добијају резултати који иду на уштрб жртве.

Реформа из 2004. године којом је било предвиђена везаност парничног суда осуђујућом пресудом кривичног је пропала због снажне негативне реакције доктрине¹¹⁵.

4.4. Француска

У француском праву важи хијерархијски принцип зависности кривичног и грађанског поступка¹¹⁶. Наиме, основни принцип у француском праву јесте „*autorité de la chose jugée au pénal sur le civil*“ који казује да правноснажна пресуда кривичног обавезује грађански суд, и то како у односу на утврђене чињенице, правна схватања и правну квалификацију кривичног дела.

Други принцип који је дуго важио „*le criminel tient le civil en l'état*“ је изгубио на значају 2007. године након реформе француског законодавства¹¹⁷. Према овом принципу, грађански суд је био дужан да прекине поступак, те да одлучивање о претходном питању кривичноправног карактера препусти кривичном суду. Од тада, подношење тужбе за накнаду штете због учињеног кривичног дела грађанском суду је невезано за кривични поступак. Такође, раније покренут

¹¹² § 406 Abs. 3 dStPO.

¹¹³ § 581 Abs. 1 ZPO.

¹¹⁴ О томе ближе: Reinhold Emmert, „Bindungswirkung des Strafurteils im Schandensersatzprozess“, *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 2018, стр. 82; Michael Heese, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, нав. дело, стр. 390.

¹¹⁵ Reinhold Emmert, „Bindungswirkung des Strafurteils im Schandensersatzprozess“, *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 2018, стр. 84; Michael Heese, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, нав. дело, стр. 390.

¹¹⁶ Gaston Stefani, Georges Levasseur, Bernard Bouloc, *Procédure pénale : 20ème éd.*, Dalloz, Paris, 2006, стр. 256.

¹¹⁷ B. La Loi No. 2007-281 dz 5 mars 2007, на снази од 12. августа 2011.

кривични поступак не захтева да парнични суд прекине поступак до коначне одлуке кривичног, и то упркос томе што је пресуда кривичног суда подобна да директно или индиректно утиче на исход грађанског поступка (члан 4)¹¹⁸.

Такође, ваља истаћи да у француском праву постоји „*action civile*“ и „*action à fins civiles*“. Код прве је реч о тужби за накнаду штете која је проузрокована кривичним делом, деликтом или прекршајем (члан 2 ст. 1 *Code de procédure pénale* – *CPP*). Ова тужба се може подићи како пред кривичним (члан 3 ст. 2 *CPP*), тако и пред грађанским судом (члан 4 ст.1. *CPP*)¹¹⁹.

„*Action à fins civiles*“ су тужбе које се подносе грађанском суду, али не ради накнаде штете проузроковане кривичним делом. Из даљег излагања су искључене тужбе ради накнаде штете које се подносе у кривичном поступку¹²⁰.

Грађански суд обавезују само правноснажне пресуде кривичног суда. Принцип није предвиђен законом, већ је утврђен пресудом Касационог суда из 1855¹²¹. Према овој пресуди, пресуда кривичног суда производи дејство пресуђене ствари према свима. У објективном смислу, обавезујуће дејство пресуде кривичног суда се односи на све оно што је суд коначно, обавезно и нужно одлучио, а тиче се чињеница које чине основ за подношење грађанске тужбе, квалификације дела, као и кривице учиниоца. Правноснажност пресуда кривичног суда забрањује свако одступање од садржине пресуде¹²².

Формално правноснажна пресуда кривичног суда обавезује грађански суд у свим парницама. Дакле, и када је поднета тужба за накнаду штете која је проузрокована кривичним делом које је било предмет оптужбе, али и када је тужба поднета са другачијим предметом спора (*action à fins civiles*)¹²³. Правило важи и за трећа лица

¹¹⁸ Вид. ближе: Philippe Bonfils, „Propos hétérodoxes sur la primauté du criminel sur le civil“, in: *La réforme du code de procédure pénal* (Valérie Malabat, Bertrand De Lamy, Muriel Giacopelli), Dalloz, Paris, 2008, стр. 257, 258. Вид. и: Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 189.

¹¹⁹ Geneviève Viney, *L'introduction à la responsabilité : 3ème éd.*, [LGDJ, Paris, 2008, стр. 187, 201. Вид. и: Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 118, 119.

¹²⁰ Правна природа ових тужби је компликована. Оне сличе захтевима оштећеног у адхезионом поступку, али их далеко премашују. Вид. ближе: Исто, стр. 119 са даљим наводима.

¹²¹ Cass. civ. 7 mars 1855, D. 1855.I.81. Константна судска пракса. Вид. и: Cass. civ., 24 octobre 2013, D.2012.I.85.

¹²² Cass. civ. 23 mars 1953, JCP 1953 II.7637.

¹²³ Nicolas Valticos, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, Sirey, Paris, 1953, стр. 302; Gaston Stefani, Georges Levasseur, Bernard Bouloc, *Procédure pénale : 20ème éd.*, нав.

која грађанскоправно одговарају за поступке осуђеног (организације осигурања)¹²⁴.

Обавезујуће дејство пресуде кривичног суда није ограничено само на изреку пресуде, већ обухвата и њено образложење¹²⁵. Јер, како је то већ речено, правном снагом пресуде обухваћена су и чињенична утврђења кривичног суда. Правноснажност обухвата и претходна питања о којима је у поступку одлучио кривични суд, ако су она била од значаја за одлуку кривичног суда¹²⁶. Разлог за ово је избегавање сваке могућности противречног одлучивања у кривичном и грађанском поступку¹²⁷.

У погледу чињеница које су утврђене у кривичном поступку треба разликовати „тачне, извесне чињенице“ (*constatations certaines*), укључујући овде и утврђења која се заснивају на принципу *in dubio pro reo*, јер само оне обавезују грађански суд¹²⁸. Такође, грађански суд је везан и утврђењима која су била неопходна (*constatations nécessaires*). Ради се о чињеницама која су неопходна за образложење осуђујуће пресуде кривичног суда. У *constatations nécessaires* спадају и правна квалификација, као и правна схватања кривичног суда. У начелу, грађански суд је увек везан елементима пресуде кривичног када прети опасност да би могло да дође до другачије одлуке у грађанској поступку. Отуда, ако је донета осуђујућа пресуда, сви њени чињенични елементи су од значаја за пресуду кривичног суда и обавезујући су. Исто важи и када су правни појмови на којима се заснива пресуда кривичног суда и поступак у грађанској ствари идентични. С друге стране, пак, ако утврђења кривичног суда ради утврђења постојања кривичног дела и кривице оптуженог нису неопходна, тада грађански суд њима није везан. Тако, на пример, није везан утврђењем кривичног суда о висини причињене штете, осим ако висина штете не чини биће кривичног

дело, стр. 963; Pierre Hébraud, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, Sirey, Paris, 1929, стр. 144, 146.

¹²⁴ Pierre Hébraud, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 930; Gaston Stefani, Georges Levasseur, Bernard Bouloc, *Procédure pénale : 20ème éd.*, нав. дело, стр. 963.

¹²⁵ Nicolas Valticos, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 210; Gaston Stefani, Georges Levasseur, Bernard Bouloc, *Procédure pénale : 20ème éd.*, нав. дело, стр. 964.

¹²⁶ Jean Pradel, *Procédure pénale : 17ème éd.*, Cujas, Paris, 2017, стр. 925. Другачијег схватања:

Nicolas Valticos, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 298.

¹²⁷ Вид. ближе: Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 126 са даљим наводима француске доктрине.

¹²⁸ Грађански суд може слободно да утврђује чињенице ако су оне нетачне, нејасне или када се ради о правним претпоставкама. Вид. ближе: Nicolas Valticos, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 229; Jean Pradel, *Procédure pénale : 17ème éd.*, нав. дело,

стр. 926.

дела за које је оптужени осуђен; такође, грађански суд не обавезују ни утврђења кривичног о доприносу оштећеног настанку или висини штете, нити, пак, улога саизвршилаца у извршењу кривичног дела, постојање више силе и сл.

Ако је донета ослобађајућа пресуда, тада је грађански везан или није везан пресудом кривичног, већ у зависности од тога на чему је ослобађајућа пресуда заснована¹²⁹ ¹³⁰. Тако, ако је кривични суд ослободио оптуженог јер није учинио кривично дело са умишљајем, тада је грађански суд везан утврђењем кривичног да умишљај не постоји. С друге стране, пак, другим чињеницама које је утврдио кривични суд или правним схватањима грађански суд није везан, јер она ни била неопходна за доношење ослобађајуће пресуде.

Најзад, принцип „*autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*“ важи само у случају да постоји идентитет питања у кривичном и грађанском поступку (*identité de la question; domaine d'intersection*)¹³¹. Овде се ради о томе да тужба поднета грађанском суду почива на истом животном догађају на основу којег је кривични суд донео своју пресуду. Ако је то случај, тада је грађански суд везан свим чињеницама које су утврђене у пресуди кривичног, правном квалификацијом кривичног дела, као и правним схватањима суда, али само под условом да постоји конгруенција између правних појмова кривичног и грађанског права¹³². Тако, појмови као што су кривица (умишљај и нехат), каузалитет и сл. морају да буду схваћени идентично у кривичном и грађанском праву.

Према француској судској пракси, пресуда кривичног суда представља необориву претпоставку да је тачна¹³³. Доказивати противно није дозвољено, тако да обавезује и она пресуда која је потпуно нетачна.

Што се тиче субјективних граница обавезујућег дејства пресуде кривичног суда, правило је да она делује *erga omnes*¹³⁴. Осуђујућа

¹²⁹ Nicolas Valticos, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 89.

¹³⁰ У Белгији, на пример, већ се усталило правило да ослобађајућа пресуда не обавезује парнични суд по тужбама за накнаду штете. Вид. ближе: Géraldine Falque, „Le caractère relatif de l'autorité de la chose jugée du pénal sur le civil : quand l'exception devient petit à petit le principe“, *Revue de la Faculté de droit de l'Université de Liège*, 2018, стр. 380 са наводима судске праксе.

¹³¹ Antoine Botton, *Contribution à l'étude de l'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, Paris, 2010, стр. 211.

¹³² Исто.

¹³³ Вид. ближе: Pierre Hébraud, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 263 са даљим наводима.

¹³⁴ Жош: Cass. civ. 7 mars 1855 D.1855.1.81, на Cass. civ. 22 février 2005, Bull civ. II no. 37.

пресуда делује у корист оштећеног, а ослобађајућа пресуда на штету оштећеног, без обзира на чињеницу да ли је овај и у ком својству учествовао у поступку¹³⁵. Ипак, под утицајем члана 6 (1) ЕКЉП новија француска судска пракса показује тенденцију ка сужавању круга лица које пресуда кривичног суда обавезује. Отуда може се констатовати да су данас субјективне границе правноснажности пресуде кривичног суда нејасне¹³⁶, премда је извесно да она у накнадној парници свакако негативно делује према оптуженом који је учествовао у поступку.

Ипак, почетком 21. века јавила се тенденција раздвајања кривичног и грађанског поступка. На слабљење принципа „*autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*“ утиче и чињеница да у савременом француском праву грађански суд више није везан ослобађајућом пресудом кривичног¹³⁷. Јер, да би пресуда кривичног суда била обавезујућа за грађански, укључујући овде и правна схватања кривичног суда, нужно је да постоји јединство правних појмова кривичног и грађанског права који се односе, првенствено, на кривицу, тј. умишљај и нехат. Тако, ако је штетник осуђен и због *culpa levis*, такво утврђење је било обавезујуће и за грађански суд. Исто је важило и за случај када је оптужени ослобођен кривичном пресудом, јер се за осуду захтевао неки други облик кривице.

Француско материјално право је до 2000. године почивало на принципу јединства или идентитета кривице у грађанском и кривичном праву (*unité, identité des fautes pénale et civile*), да би тада, изменом, *СРР* (члан 4)¹³⁸ било измењено и материјалноправно правило о јединству кривице у кривичном и грађанском праву¹³⁹. Од када појмови кривице више нису идентични, могуће је да грађански суд донесе пресуду у корист оштећеног, иако је кривични ослободио оптуженог јер није утврдио да постоји нехат. И обрнуто. Ако је кривични суд утврдио да

¹³⁵ Pierre Hébraud, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 106.

¹³⁶ В. исцрпно излагање о томе код: Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 130 и даље.

¹³⁷ Jean Pradel, *Procédure pénale : 17ème éd.*, нав. дело, стр. 929; Antoine Botton, *Contribution à l'étude de l'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 235; Nicolas Valticos, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 300.

¹³⁸ Ближе: Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 158 и сл.

¹³⁹ Geneviève Viney, *L'introduction à la responsabilité : 3ème éd.*, нав. дело, стр. 328; Gaston Stefani, Georges Levasseur, Bernard Bouloc, *Procédure pénale : 20ème éd.*, нав. дело, стр. 971; Antoine Botton, *Contribution à l'étude de l'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, нав. дело, стр. 225.

је осуђени учинио кривично дело нехатом, тада је такво утврђење за грађански суд обавезујуће¹⁴⁰.

4.5. Англосаксонско право

Уобичајено је да се каже да су у правним системима Енглеске и већине држава САД кривични и грађанскосудски поступак потпуно независни¹⁴¹. „*Criminal cases are no rule on civil cases*”¹⁴². Начелно, у овим правним системима не може се говорити о некаквом обавезујућем дејству пресуде кривичног суда у накнадном парничном поступку, као што је то случај у евроконтиненталним правним системима. Напротив, питање које се овде поставља јесте да ли грађански суд може да допусти пресуду кривичног суда као доказ у накнадном грађанско-судском поступку, тако да се овај проблем решава на нивоу права на доказивање (*law on evidence*)¹⁴³.

У англосаксонском праву осуђујућа пресуда кривичног суда дуго није била допуштена као доказно средство у парници на основу прецедента *Hollington v. W. Hewthorn & Co.*¹⁴⁴ јер се сматрало да је пресуда кривичног суда у парници *res inter alios acta*¹⁴⁵. Околности случаја су бизарне, али свакако указују да се овим приступом долази до крајње неправичних материјалноправних решења. Наиме, тужени је скривио саобраћајни удес због којег је осуђен у кривичном поступку. Једини учесници удеса, уједно и сведоци, били су тужилац и тужени-осуђени. Током парнице тужилац је умро, тако да више није могао да се саслуша као сведок у парничном поступку. Суд није допустио да се пресуда кривичног суда користи као доказ нехата туженог, тако да је тужбени захтев одбијен.

¹⁴⁰ Jean Pradel, *Procédure pénale : 17ème éd.*, нав. дело, стр. 928; Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 160.

¹⁴¹ Тако, на пример: Боровоје Познић, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, нав. дело, стр. 258.

¹⁴² J.A. Coutts, „The Effect of a Criminal Judgment on a Civil Action“, *Modern Law Review*, 1955, стр. 231.

¹⁴³ Thomas H. Davis, „Criminal Judgments as Evidence in Civil Cases“, 11 *Southwestern Law Journal*, 1957, стр. 230.

¹⁴⁴ (1943) 1 K.B. 587 (CA).

¹⁴⁵ Вид. такође и: Efrstaios Abatzis, „The Collateral Estoppel Effects of Criminal Convictions in Subsequent Civil Trials, A Comparative Glance at the Different Approaches in American and Greek Law“, in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013, стр. 165, 166.

У међувремену од оваквих неправичних решења се одступило, тако да је законом предвиђено¹⁴⁶ да се пресуда кривичног суда користи као доказ да је окривљени учинио кривично дело. Ако закон не садржи изричито решење, пресуда кривичног суда представља *prima faciae evidence* о учињеном кривичном делу и кривици осуђеног¹⁴⁷.

Међутим, када се оцењује дејство осуђујуће пресуде кривичног суда у земљама *commom law* значајнији су институти „*abuse of process*” и „*issue or collateral estoppel*“¹⁴⁸. Прва доктрина значи да је осуђујућа пресуда кривичног суда не само допуштена као доказ у накнадној парници, већ и да се чињенице које су утврђене у пресуди не могу доцније оспоравати, ако је то у интересу правде (*if justice so requires*)¹⁴⁸.

До каквих неправичних решења би парнични суд могао да дође када се ова доктрина не би применила показује и следећи пример. У случају *Dementer v. Pacific Life Insurance Company*¹⁴⁹ надживели супруг је тужио осигуравајуће друштво да му исплати осигурану суму након смрти своје супруге коју је претходно лишио живота. Због тога је осуђен правноснажном пресудом кривичног суда. Укратко, суд је стао на становиште да колатерално побијање пресуде кривичног суда у парничном поступку значи покушај да се наново расправља о већ утврђеним чињеницама. Стога, поновно расправљање о већ утврђеним чињеницама у ранијем поступку значило би злоупотребу парничног поступка.

Између осталог, суд је у образложењу навео да: поновно расправљање о истим чињеницама није гаранција да би резултат био тачнији; ако би резултат био исти, поновно расправљање би представљало финансијски терет за државу и странке, те да би се сведоци наново излагали стресу; ако би резултат био другачији, то би подрило поверење грађана у правосудни систем, као и обесмислило институт правноснажности судских одлука¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Вид. на пример: *Sec. 11 Civil Evidence Act 1968 (England)*; *Sec. 22.1. Ontario Evidence Act 1990, amended 1995*.

¹⁴⁷ Обориво се претпоставља да су утврђења о кривици туженог-осуђеног у кривичном поступку тачна. На туженом је терет доказивања да није крив. *Webster's New World College Dictionary*, 4th ed., 2010.

¹⁴⁸ Wendy Moore Mandel, *The Admissibility of Criminal Convictions in Civil Trials*, 2010, <https://trlaw.com/resources/the-admissibility-of-criminal-convictions-in-civil-trials>. Stuart Sime, *A Practical Approach to Civil Procedure* : 13th Ed., Oxford University Press, Oxford, 2010, стр. 323. Вид. и: Rule 3.4. (2) (b) of Rules of Civil Procedure 1998 (England).

¹⁴⁹ (1983) 150 D.L.R. 3rd 249, (1983) O.J. No. 3148 (Ont. H.C.J.) affd. (1984) 13 D.L.R. (4th) 318, (1984) O.J. No. 3363 (Ont. C.A.).

¹⁵⁰ Wendy Moore Mandel, *The Admissibility of Criminal Convictions in Civil Trials*, нав. дело.

Такође, за дејство пресуде кривичног суда важно је нагласити да правноснажно пресуђена ствар повлачи за собом и преклузију расправљања о већ утврђеним чињеницама и решеним правним питањима (*issue or collateral estoppel*)¹⁵¹. Ово је значајно у ситуацијама када је против оптуженог поднета тужба у грађанској парници ради накнаде штете из истог животног догађаја који је уједно представљао и кривично дело због којег му се и судило или у парници коју, након окончаног кривичног поступка, поведе оптужени ради накнаде штете због незаконитог лишења слободе.

Начелно, осуђени се налази у најтежем положају у парници ако је осуђен или ако је признао кривицу, док је у повољном положају када је ослобођен (*not guilty*) или, пак, када је јавни тужилац одустао од кривичног гоњења (*nolle prosequi*).

Issue preclusion забрањује странкама да наново расправљају о чињеницама и правним питањима о којима је већ расправљено у поступку који је правноснажно окончан када су те чињенице и правна питања биле од суштинског значаја за пресуду, те када су иста питања од одлучујућег значаја за доцнији поступак, било да се у доцнијем поступку ради о истом или сличном захтеву¹⁵². Када је у питању дејство пресуде кривичног суда, идентитет странака се не захтева (*mutuality*)¹⁵³. Тако странка у парници коју води против осуђеног може да се позива на доктрину *collateral estoppel* како би спречила осуђеног да наново расправља о чињеницама и правним питањима о којима је већ одлучено у кривичном поступку¹⁵⁴.

Исцрпно излагање о домањају принципа *issue estoppel* није могуће, јер је питање изузетно комплексно. Оно укључује и проблем примене уставног начела *due process of law*¹⁵⁵, тако да ћемо се задржати

¹⁵¹ Howard Friedman, Wendy J. Kaplan, „Civil Consequences of Criminal Cases“, in: *Massachusetts Criminal Practice* (ed. Eric Blumenson, Arthur B. Leavens), Eric D. Blumenson, 2012, § 43.1.B. Вид. и: Дејан Јанићијевић, „Res Judicata у енглеском и америчком праву“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, XLV/2004, стр. 205-218.

¹⁵² Howard Friedman, Wendy J. Kaplan, „Civil Consequences of Criminal Cases“, нав. дело, § 43.1.B.

¹⁵³ Тако у САД: *Parlane Hosiery Co. v. Shore*, 439 U.S. 322 (U.S. N.Y. 1979). Gary Watson, „Duplicative Litigation: Issue Estoppel, Abuse of Process and the Death of Mutuality“, 69 *Canadian Bar Review*, 1990, стр. 623; Efstathios Abatzis, „The Collateral Estoppel Effects of Criminal Convictions in Subsequent Civil Trials, A Comparative Glance at the Different Approaches in American and Greek Law“, нав. дело, стр. 167, са даљим наводима праксе.

¹⁵⁴ *Baron v. Estate of Conway*, 27 Mass. L. Lptr. 259n (2010).

¹⁵⁵ Тако, на пример, начелно, *issue preclusion* важи само за туженог-осуђеног у кривичном поступку, али не и за тужиоца који може да оспорава становишта кривичног суда јер он

само на две основне ситуације: првој, када је окривљени након суђења осуђен и другој, када је ослобођен оптужбе.

Тако, ако је оптужени осуђен за кривично дело изазивања опште опасности моторним возилом чијим извршењем је причинио штету трећем лицу макар и нехатом, тада у накнадној парници коју оштећени поведе против њега ради накнаде штете осуђени-тужени је преклудиран да поново расправља о томе да је управљао моторним возилом, да је причинио штету, те да је крив

На овај начин се и у англосаксонском праву долази до истог резултата као што је то случај и у нашем и другим правним системима који предвиђају да осуђујућа пресуда кривичног суда обавезује судове у накнадним поступцима који се заснивају а истом животном догађају.

С друге стране, пак, ослобађајућа пресуда кривичног суда не производи дејство *issue estoppel*¹⁵⁶. Разлог за овакав став је разлика у степену доказаности који је довољан за осуду у кривичном поступку. Суд (порота) мора да утврди да је оптужени крив ван сваке сумње (*beyond the reasonable doubt*), док је у парничном поступку довољно да је вероватније да нека чињеница постоји, од тога да не постоји (*preponderance of evidence-more likely than not*)¹⁵⁷.

5. ЛОГИЧКЕ ПРОТИВРЕЧНОСТИ У СИСТЕМУ НЕОБАВЕЗУЈУЋЕГ ДЕЈСТВА ПОЈЕДИНАЧНИХ ПРАВНИХ АКТА

Ако у правном систему важи принцип да правноснажни појединачни правни акти не обавезују друге судове и државне органе, настаје правни хаос, несигурност, противречност у одлучивању, нелогичности које су уочљиве и несхватљиве сваком грађанину. Показаћемо то на следећем примеру.

У изреци пресуде Другог основног суда у Београду¹⁵⁸ О је правноснажно осуђен на казну затвора због извршеног кривичног дела преваре из члана 208 ст.4. КЗРС. У изреци пресуде, наводећи конкретне чињенице које чине обележје овог кривичног дела, суд је утврдио да је власник стана В. Начин на који је В стекао право власништва на стану

у том поступку није учествовао. За више детаља вид. Howard Friedman, Wendy J. Kaplan, „Civil Consequences of Criminal Cases“, нав. дело, § 43.3. са даљим наводима судске праксе.

¹⁵⁶ Исто, § 43.3Е.

¹⁵⁷ Thomas H. Davis, „Criminal Judgments as Evidence in Civil Cases“, нав. дело, стр. 230.

¹⁵⁸ 1 К бр. 3137/11 од 23.12. 2015, необјављено, из архиве суда.

ближе је елабориран утврђеним чињеницама и правних схватањима суда у образложењу пресуде.

У парничном поступку који је повео В против Б и у коме је тужилац тражио да суд утврди да је власник стана¹⁵⁹. Суд је правноснажно одбио тужбени захтев као неоснован. С обзиром на то да се ради о ванкњижном власништву, суд је применио норму члана 41 Закона о основама својинскоправних односа, утврђивао чије је јаче право, тј. коме је прво од странака непокретност предата у државину 2009. године¹⁶⁰.

Најзад, да би хаос био комплетан, правноснажним Решењем Првог основног суда у Београду¹⁶¹ одбијен је као неоснован тужбени захтев Б, којим је тужиља захтевала да суд утврди да јој је В насилно одузео државину стана, јер је утврђено да је В савестан држалац стана још од 2009. године.

Дакле, према временском следу, у државинској парници је утврђено да је В савестан држалац од 2009. године; у кривичном поступку је суд утврдио да је В власник стана, да би у парничном суд дошао до закључка да В није власник стана, јер није имао државину на стану 2009. године.

У класичном евроконтиненталном систему позитивног дејства материјалне правноснажности судских одлука, у овом случају пресудом парничног суда је случај морао да буде решен усвајањем тужбеног захтева, јер је у државинској парници правноснажно решено питање државине последњег стања државине на стану које је било одлучујуће за доношење мериторне одлуке о праву својине. Такође, ако би се узело да је пресудом кривичног суда у изреци решено претходно питање о праву власништва на стану, и та пресуда би морала да обавезује парнични суд под условом да она делује *erga omnes* (спорно!).

Наравно, другачије решење би једино било могуће ако би се у међувремену измениле чињенице на којима се заснива заснива одлука парничног суда.

До дисхармоније у одлучивању дошло је због погрешне примене класичних схватања о позитивном дејству материјалне правноснажности судских одлука донетих у цивилним стварима, али и због

¹⁵⁹ Пресуда Првог основног суда у Београду, П 21738/16 од 27.12. 2016, необјављено, из архиве суда.

¹⁶⁰ Парадоксално је да је суд одбио као неоснован и противтужбени захтев тужене Б којим је она захтевала да суд утврди да је тужена-противтужилац власник спорног стана. Пресуда Првог основног суда у Београду 71 П 1203/18 од 08.05. 2018, необјављено из архиве суда.

¹⁶¹ Решење Првог основног суда у Београду П бр. 17336/12 од 11.01. 2013, необјављено, из архиве суда.

нејасног домашаја субјективних граница материјалне правноснажности пресуде кривичног суда.

6. О ПРАВНОСНАЖНОСТИ

6.1. Евроконтинентално право

Обавезујуће дејство пресуде грађанског суда, тј. позитивно дејство материјалне правноснажности пресуде није упитно¹⁶². Суд је везан садржином пресуде у доцнијим парницама. Дужан је да је прими таква каква је, када у потоњој парници одлука о главном питању зависи од прејудицијелног које је правноснажно решено у претходној парници између истих странака¹⁶³. Дакле, пресуда грађанског суда је обавезујућа за све судове и друге државне органе када једном за свагда решено питање појави као претходно у било ком другом поступку¹⁶⁴. Она обавезује и када је материјалноправно гледано тачна и нетачна (*res judicata pro veritate accipitur*)¹⁶⁵.

На овај начин се пресуда уклапа у систем општих и посебних заповести и комплементира јединство правног поретка¹⁶⁶.

Објективне границе правноснажности постављене су на изреку пресуде суда о основаности тужбеног захтева, захтева изнетог у противтужби или приговара ради компензације који је у поступку истакао тужени¹⁶⁷. Субјективне границе се, по правилу¹⁶⁸, односе на стран-

¹⁶² Ограничавамо се само на проблем тзв. Дејства материјалне правноснажности пресуде. О свеобухватној расправи о правноснажности судских јудиката вид. Михајло Дика, *О бити и границама правоћности : повјесно-компаративна импостација института*, нав. дело.

¹⁶³ Миливоје Марковић, „Правноснажност“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 1977, стр. 5; Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 3022; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 151 бр. 15; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 881; Сениша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. Издање*, нав. дело, стр. 629; Hans-Joachim Musielak, Wolfgang Voit, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, 20. Auflage, München, 2023, бр. 10 за § 322.

¹⁶⁴ Спорно је дејство материјалне правноснажности пресуде парничног суда у кривичном поступку. Вид. о томе ближе овде: infra.

¹⁶⁵ Боривоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право : 17. издање*, нав. дело, бр. 667.

¹⁶⁶ Миливоје Марковић, „Правноснажност“, нав. дело, стр. 16.

¹⁶⁷ Вид. ближе: Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 3040; Боривоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право : 17. издање*, нав. дело, бр. 670; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 883; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 153 бр. 8, 9.

¹⁶⁸ За изузетке вид. ближе: Миливоје Марковић, „Правноснажност“, нав. дело, стр. 2, 9 и

ке које су учествовале у поступку (*res judicata facit jus inter partes*)¹⁶⁹, њихове универзалне и сингуларне сукцесоре.

У континенталној Европи материјалном правноснажношћу пресуде обухваћена је само њена изрека¹⁷⁰. Отуда, пресуда има далеко ужа објективна дејства него што је то случај у англосаксонском праву (*issue estoppel, collateral estoppel*)¹⁷¹. Претходна питања су обухваћена правном снагом пресуде само ако су у поступку истакнута у виду прејудицијелног захтева за утврђење или прејудицијелне противтужбе¹⁷². Најзад, с обзиром на то да разлози пресуде нису обухваћени њеном правном снагом, објективне границе правноснажности не обухватају ни утврђене чињенице на којима се пресуда заснива, као ни одлуке о материјалноправним приговорима туженог, нити правне ставове које је заузео суд¹⁷³.

Из изреке пресуда грађанског суда не могу да се утврде објективне границе правноснажности. Јер, за разлику од кривичне, пресуда парничног суда не садржи чињенична утврђења и правна схватања на којима је суд засновао своју одлуку. Отуда је неопходно да се домања изреке пресуде схвати путем тумачења образложења¹⁷⁴, те да се

даље.

¹⁶⁹ Исто, стр. 2, 5; Боровоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право : 17. издање*, нав. дело, бр. 671; Сениша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, нав. дело, стр. 634; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 890; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 156 бр. 1.

¹⁷⁰ Боровоје Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право : 17. издање*, нав. дело, бр. 670; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 153 бр. 6-8. За италијанско право исто вид. Francesco Luiso, *Diritto processuale civile: Principi generali : 9 ed.*, Giuffrè, Milano, 2017, стр. 153-93; Crisanto Mandrioli, Augusto Carratta, *Diritto processuale civile I : 26 ed.*, Torino, 2017, стр. 158.

¹⁷¹ Cesare Cavallini, Emanuele Ariano, „Issue Estoppel out of the U.S.? The Evolution of the Italian Doctrine of Res Judicata in Comparative Context“, *Indiana International and Comparative Law Review*, 1/2021, стр. 18. Исто и: Kalliopi Makridou, „Principles of Preclusion and Res Judicata: Reflections from the perspectives of Greek and American Law“, in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013, стр. 64, 67.

¹⁷² Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 3052-3054; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 885, 886; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 153 бр. 15; Hans-Joachim Musielak, Wolfgang Voit, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, нав. дело, бр. 16 за § 322.

¹⁷³ Познић, Весна Ракић-Водинелић, *Грађанско процесно право : 17. издање*, нав. дело, бр. 670; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 886, 887; Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 153 бр. бр. 12, 16, 21; Сениша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, нав. дело, стр. 642.

¹⁷⁴ Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 153 бр. 23.

утврди на основу којих чињеница и правних схватања је суд утврдио да ли је тужбени захтев основан или, пак, неоснован.

6.2. Англосаксонско право¹⁷⁵

У *common law* системима универзално прихваћен принцип *res judicata*¹⁷⁶ обухвата два различита, али два међусобно тесно повезана принципа: први, *claim preclusion* или *cause of action estoppel* у енглеском праву који обухвата забрану поновног одлучивања о већ решеним захтевима; други, *issue preclusion* или *issue estoppel*, према терминологији енглеског права, који се односи на забрану поновног одлучивања у новој парници о већ утврђеним чињеницама и решеним правним питањима у претходној парници или о тзв. мешовитим чињенично-правним питањима¹⁷⁷.

Даље, треба имати у виду да правило о *issue estoppel* има дејство и када је захтев у потоњој парници идентичан оном из претходне (*direct estoppel*), али и када су захтеви различити, под условом да су утврђења садржана у претходној пресуди била одлучујућа за њену тачност и садржину (*collateral estoppel*)¹⁷⁸. У кључном прецеденту америчког Врховног суда¹⁷⁹ принцип *issue estoppel* је означен као опште правно правило које служи очувању друштвеног мира и јединства правног поретка.

Такође, ваља нагласити да последњи нацрт *ELI UNIDROIT* Модел правила о парничном поступку¹⁸⁰ проширује позитивна дејства правноснажне пресуде и на *issue preclusion*. У нацрту се, наиме предвиђа, да „*res judicata* обухвата неопходна и сва претходна питања о којима је изричито одлучено у пресуди када постоји идентитет странака у претходној и накнадној парници, те када је суд у ранијој парници био

¹⁷⁵ Вид. и: Михаило Дика, нав. дело, стр. 180-203.

¹⁷⁶ Albrecht Zeuner, Harald Koch, "Effects of Judgment (Res judicata)", in: *XVI (9) International Encyclopedia of Comparative Law: Civil Procedure* (ed. Mauro Cappelletti), 2012; Cesare Cavallini, Emanuele Ariano, „Issue Estoppel out of the U.S.? The Evolution of the Italian Doctrine of Res Judicata in Comparative Context“, нав. дело, стр. 1, 7 са даљим наводима.

¹⁷⁷ Вид. ближе: Stuart Sime, *A Practical Approach to Civil Procedure : 13th Ed*, нав. дело, стр. 324; Neil Andrews, „Res judicata and finality: Estoppel in the context of judicial decisions and arbitration awards“, in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013, стр. 22, 23.

¹⁷⁸ Исто, стр. 30.

¹⁷⁹ *Southern Pacific Railroad vs. United States*, 168 U.S. (1897) 1, 49 (Justice Harlan).

¹⁸⁰ Вид. члан 149 ст. 2 *ELI UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure*, на интернет страници unidroit.org/civil-procedure. Вид. и: *UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure (Principle 28.3.)* у коме стоји да би институт требало применити само када би се тиме спречила суштински неправична одлука (*substantial injustice*).

надлежан да о тим питањима одлучује¹⁸¹. Правило обезбеђује правичан поступак, економичност у поступку и, наравно, правну сигурност и предвидивост¹⁸¹. Према речима лорда *Denning*-а, када човек својим речима и поступцима увери другог о постојању одређених чињеница, тада би било неправично да их накнадно оспорава¹⁸².

У англосаксонском праву од парничара се очекује да пред суд у првостепеном поступку изнесу сва спорна чињенична и правна питања која ју повезана са одређеном трансакцијом. Ако оне пропусте то да ураде, преклудирани су да то учине накнадно у некој наредној парници¹⁸³. За разлику од евроконтиненталног права у Америци, на федералном нивоу важи правило да „је утврђење о чињеницама и праву које је од суштинског значаја за садржину правноснажне пресуде, тада су таква утврђења обавезујућа за странке и у њиховој потоњој парници¹⁸⁴. Изузетак од правила важи само у случају да потоња парница није суштински повезана са претходном¹⁸⁴.

У земљама *common law* суд није стриктно везан диспозицијом, тј. захтевима странака. Напротив, амерички суд не одлучује само о томе да ли се тужбени захтев одбија или усваја, већ утврђује да ли тужиоцу припада неко право на основу утврђених чињеница и на основу било које материјалноправне норме без обзира на то да ли су тужилац или противтужени то од суда захтевали у виду каквог формалног захтева¹⁸⁵.

Да би пресуда у праву САД произвела дејство *issue estoppel* нужно је да су странке о спорној ствари и расправљале¹⁸⁶ како би се испоштовали принципи равноправности странака и контрадикторности (*due process of law*)¹⁸⁷. Овај захтев је главна одлика института *issue estoppel*, *claim estoppel* према коме је забрањено да се у накнадној парници одлучује о захтевима који су изнети или који су могли да буду истакнути у претходној и *collateral estoppel* према коме су дејством

¹⁸¹ Cesare Cavallini, Emanuele Ariano, „Issue Estoppel out of the U.S.? The Evolution of the Italian Doctrine of Res Judicata in Comparative Context“, нав. дело, стр. 9.

¹⁸² *Moorgate Mercantile Co. Ltd. vs. Twisschings* (1976) 1 QB 225, 241.

¹⁸³ Neil Andrews, „Res judicata and finality: Estoppel in the context of judicial decisions and arbitration awards“, нав. дело, стр. 37.

¹⁸⁴ Правило је садржано у *Restatement (Second) of Judgments § 27 (American Law Institute 1982)*, а листа изузетака у § 28.

¹⁸⁵ Ово је јасно из *Federal Rules of Civil Procedure, Rule 54 (c)* према коме суд контумационом пресудом не може да досуди друго или више него што је овај тражио. У свакој другој коначној пресуди суд досуђује странкама све оно на што оне имају право, без обзира на чињеницу да ли су оне то захтевале у поднесцима или на рочишту.

¹⁸⁶ § 27 *Restatement (Second) of Judgments, American Law Institute*.

¹⁸⁷ Ово изричито гарантује XIV Амандман на Устав САД.

пресуђене ствари обухваћена сва правна и чињенична питања о којима се расправљало у претходној парници¹⁸⁸.

6.3. Рецепција англосаксонских учења у Европи

Примена англосаксонских института у евроконтиненталном процесном праву је спорадична и скромна.

Тако, на пример, у Француској је Касациони суд¹⁸⁹ *de facto* проширио објективне границе правноснажности пресуде тако што је стао на становиште да се од странака захтева да изнесу и концентришу све своје захтеве, уз навођење правног основа, под претњом преклузије да поведу посебну накнадну парницу (*principe de concentration des moyens*)¹⁹⁰.

У стварности, није ни могуће да се утврди да ли постоји пресуђена ствар или забрана двоструке литиспенденције ако се не прибегне тумачењу образложења пресуде. Тако се у Француској правноснажност пресуде проширује и на образложење, тј. на његове чиниоце који чине „*antécédent logique nécessaire le la décision*“, тј. на сва чињенична и правна питања о којима је одлучено, а била су нужна за доношење одлуке¹⁹¹.

Такође, и у Немачкој је Цојнер (*Zeuner*)¹⁹² заступао идеју да претходна питања која су решена у образложењу пресуде треба да обавезују парничаре и у потоњој парници ако између њих и предмета спора у потоњој парници постоји телеолошка веза.

У италијанској судској пракси Касациони суд је поставио границе правноснажности и на оне захтеве који су странке могле да истакну у поступку, али нису. Услов је да захтеви произлазе из исте трансакције¹⁹³. Овакав приступ је сличан принципу преклузије из права САД које подстиче објективну кумулацију тужбених захтева. Тако,

¹⁸⁸ David Shapiro, *Civil Procedure: Preclusion in Civil Action* : 1st ed., Foundation Press, Santa Barbara, 2001, стр. 32, 46.

¹⁸⁹ Cass. 7 juillet 2006, no. 04-10.672. Cesareo.

¹⁹⁰ У суштини и у Француској правноснажна пресуда грађанског суда производи позитивно (*une présomption de vérité légale*) и негативно дејство (*ne bis in idem*) између странака. Битне разлике постоје у начину одређења предмета спора. Вид. Serge Guinchard, Frédérique Ferrand, Cécile Chainais, *Procédure civile* : 3ème éd.; Dalloz, Paris, 2013, бр. 187 и даље.

¹⁹¹ Loic Cadet, Emmanuel Jeuland, *Droit judiciaire privé* : 10ème éd., Lexis nexis, Paris, 2020, стр. 623-24.

¹⁹² Albrecht Zeuner, *Die objektive Grenzen der Rechtskraft im Rahmen rechtlichen Sinnzusammenhänge*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1959.

¹⁹³ Cesare Cavallini, Emanuele Ariano, „Issue Estoppel out of the U.S.? The Evolution of the Italian Doctrine of Res Judicata in Comparative Context“, нав. дело, стр. 28.

правном снагом пресуде су обухваћени сви захтеви изнети у тужби и противтужби, али и они допуштени захтеви на које се странке нису позвале, а могле су то да учине током поступка¹⁹⁴.

Такође, Касациони суд у Италији је у два наврата применио институт *issue preclusion*¹⁹⁵, по нашем мишљењу, *contra legem*. У италијанском праву суд је овлашћен да одлучује о ништавости уговора по службеној дужности¹⁹⁶. Али суд, је при томе, да се придржава начела диспозиције. Тако, суд је дужан да одлучи о свим захтевима странака; он не сме да одлучује *ex officio* о приговорима које могу да изнесу само странке¹⁹⁷.

Дакле, слично као и у свим евроконтиненталним земљама, суд не сме да донесе пресуду којом утврђује да је уговор ништав, чак и када је то евидентно, ако су странке у поступку захтевале извршење, раскид, отказ, али се при томе нису позивале на ништавост уговора¹⁹⁸.

У стварности, ништавост уговора се овде јавља као претходно питање. Италијански Касациони суд је изреком одбио тужбени захтев, при чему је у образложењу пресуде навео да је уговор ништав. У том случају, пресуда суда производи и позитивно дејство материјалне правноснажности у смислу да везује друге судове и странке и у евентуалним потоњим парницама између истих странака.

У образложењу пресуде суд је навео да је питање ништавости уговора питање од јавног интереса. Такође, позвао се на принцип процесне економије и избегавање непотребних парница које би могле да уследе ако би се правноснажност пресуде ограничила само на њену изреку. Такође, италијански суд је истакао да би иста ситуација била да је тужбени захтев усвојен, јер би онда одлука о пуноважности претходног питања била имплицитно обухваћена правном снагом пресуде¹⁹⁹.

¹⁹⁴ *Restatement (Second) of Judgments § 24 (1) (American Law Institute)*. Слично и у Енглеској (*Henderson v. Henderson (1843) 6 Q.B. 688*) где негативно дејство *res iudicata* обухвата све елементе предмета спора које су странке, да су употребиле разумну пажњу, могле да изнесу током поступка.

¹⁹⁵ Вид. ближе: Cesare Cavallini, Emanuele Ariano, „Issue Estoppel out of the U.S.? The Evolution of the Italian Doctrine of Res Judicata in Comparatine Context“, нав. дело, стр. 30 и даље са наводима пресуда.

¹⁹⁶ Вид. члан 1421 (1) *Codice civile*.

¹⁹⁷ Признајемо да нисмо нашли објашњење за овакву дискрепанцу у италијанској литератури.

¹⁹⁸ Cesare Cavallini, Emanuele Ariano, „Issue Estoppel out of the U.S.? The Evolution of the Italian Doctrine of Res Judicata in Comparatine Context“, нав. дело, стр. 30.

¹⁹⁹ Cass. It., 15 maggio 2018, no. 11754, *Rivista di diritto processuale* (2020) 1, 411.

6.4. Критика учења о материјалној правноснажности судских одлука у српском праву и германским правним системима²⁰⁰

До дисхармоније у одлучивању долази на основу ригидног схватања првенствено о предмету спора које се даље рефлектује и на објективни домашај правноснажности судских одлука. Јер, ако се предмет спора сведе на чињенице на којима се заснива тужбени захтев и правну последицу коју тужилац захтева, одатле произлази да је правном снагом пресуде обухваћена само њена изрека о основаности тужбеног захтева. Оваква схватања имају за последицу да је код кондемпнаторних и деклараторних пресуда тешко утврдити шта је заправо предмет спора, те које су стварне објективне границе правноснажности пресуде.

Отуда и не чуди да суд може да у накнадној својинској парници одлучи да право својине не припада оном у чију корист је суд у ранијој парници одлучио да је држалац ствари²⁰¹.

По нашем схватању, овакве недоследности могле би да се отклоне тако што би позитивно дејство материјалне правноснажности требало да обухвати и тзв. логичка претходна питања²⁰² без обзира на то да ли су она обухваћена изреком пресуде или не. Тако, на пример, ако је суд кондемпнаторном пресудом одредио да је продавац дужан да испоручи ствар купцу, тада би купац био преклудираан да у некој наредној парници за утврђење тврди да није дужан да плати купопродајну цену позивајући се на ништавост уговора. Јер, обавеза продавца садржана у изреци пресуде обухвата логички и одговор на претходно питање да ли је уговор о продаји пуноважан или не. Овакав закључак налажу и разлози правне сигурности, предвидивости и јединства правног поретка.

Менчини (*Menchini*)²⁰³ као техничко претходно питање наводи случај у коме је донета кондемпнаторна одлука којим је досуђено издржавање у корист детета против путативног оца. Ако очинство, које је овде претходно питање, није истакнуто као прејудицијелни захтев,

²⁰⁰ Михаило Дика, нав. дело, стр. 267, каже да учења о правноснажности у читавој југословенској правној доктрини нису донела ништа ново, већ да су, напротив, рецепирана решења немачког и аустријског права.

²⁰¹ И решења донета у државинским парницама производе дејство материјалне правноснажности. Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 3008.

²⁰² Нужно је, наике, разликовати логичка од техничких претходних питања. Вид. ближе: Sergio Menchini, *I limiti oggettivi del giudicato civile*, Giuffrè, Milano, 1987, стр. 82-85. Слично и Gottwald in: *Münchener Kommentar, Zivilprozessordnung*, Band 1, 6. Auflage, C.H. Beck, München, 2020, бр. 56 за § 322.

²⁰³ Исто, бр .92.

о њему може да се накнадно води парница у којој би путативни отац тврдио да није отац детета. Дакле, пресуда донета у парници за издржавање не производи ни негативно ни позитивно дејство материјалне правноснажности. Менчини тврди да су оба питања (главно и претходно технички повезана), јер постојање очинства чини чињеничну основу за усвајање или одбијање тужбеног захтева. Међутим, она су логички независна. Ради се о независним правним питањима о којима суд може самостално да одлучује као о главним у посебним парницама²⁰⁴.

Чини се да Менчини овде чини грешку јер је свако претходно питање самостална правна целина о коме може да се одлучује у посебном поступку. Такав је случај и код логичких претходних питања. Наиме, допуштена је и тужба којом се захтева да суд утврди да је уговор ништав (*locus standi* припада чак и јавном тужиоцу)²⁰⁵. Оно што разликује ове две врсте претходних питања јесте врста поступка и примена различитих процесних начела. Тако, код логичких претходних питања доминира расправно начело тако да је исправно да тужени буде преклудирани да се у неком накнадном поступку позива на ништавост уговора ако то није учинио у примарном поступку подношењем деклараторне противтужбе. Код техничких претходних питања доминира истражно начело са израженим јавним интересима. Јер, процесно право има за задатак остварење материјалноправне правичности, али и јавног интереса. Овај задатак не би се могао остварити ако би се допустило да се судском пресудом на издржавање обавезе лице које није отац детета, тј. ако би се ширењем објективних граница материјалне правноснажности пресуде отклонила могућност да суд у потоњој парници утврди истинито правно стање.

Дакле, проширење граница правноснажности путем примене англосаксонског института *estoppel* је прихватљиво ако је то у складу са принципом права на правично суђење. Јер, ефикасност у поступку не сме да иде на уштрб овог последњег захтева. Примена института *estoppel* мора да служи доношењу правичних, а не неправичних пресуда у материјалноправном смислу²⁰⁶. Уосталом, *estoppel* није ништа друго него одраз старог римског начела *venire contra factum proprium*²⁰⁷

²⁰⁴ Вид. члан 12 ЗПП.

²⁰⁵ Вид. уместо свих: Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 2867.

²⁰⁶ Вид. у том смислу изречито и: House of Lords, *Carl Zeiss Stiftung vs. Rayner & Keller Ltd.*, No. 2 (1967) 1 А.С. 863, 947.

²⁰⁷ Драгољуб Стојановић, „Venire contra factum proprium“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1-3/1972, стр. 527; Georgios Diamantopoulos, „Prologue: The varieties of estoppel“,

које се примењује и у српском материјалном²⁰⁸, али и процесном праву²⁰⁹. На жалост, норма члана 9 ст. 2 ЗПП која налаже суду да казни сваку злоупотребу права које странке имају у поступку није довољна да се странке спрече у изношењу контрадикторних чињеница у два различита, али међусобно повезана поступка, јер је дејство правноснажности уређено законом, когентним нормама.

Другачији је случај са правноснажношћу осуђујуће пресуде кривичног суда, јер она у изреци садржи све чињенице којима се конкретизује апстрактно биће кривичног дела, те су, стога, и овако утврђење чињенице и правна схватања суда обухваћени правном снагом пресуде.

7. ПРАВНО ДОГМАТИЧКИ И ПРАВНО ПОЛИТИЧКИ РАЗЛОЗИ ЗА ОБАВЕЗУЈУЋЕ ДЕЈСТВО ОСУЂУЈУЋЕ ПРЕСУДЕ КРИВИЧНОГ СУДА И ПРОШИРЕЊЕ ОБЈЕКТИВНИХ ГРАНИЦА ПРАВНОСНАЖНОСТИ

7.1. Уопште

Принцип пресуђене ствари нема првенствено у виду приватноправне интересе странака, већ јавни интерес. Јер, судска одлука је појединачни правни акт са нормативним дејством²¹⁰. Њен задатак је да комплементира правни поредак одређујући шта је право у појединачним случајевима.

7.2. Пресуда кривичног суда

7.2.1. Дејство пресуде кривичног суда *erga omnes*

Видели смо да у англосаксонском и француском праву пресуда кривичног суда делује *erga omnes*. Исто би требало да важи и за наше право²¹¹, јер се доношењем пресуде штите најзначајнија добра и вред-

in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013, стр. 1.

²⁰⁸ Борислав Благојевић, Врлета Круљ, *Коментар закона о облигационим односима : 2. издање : прва књига*, Савремена администрација, Београд, 1983, стр. 80.

²⁰⁹ Вид. Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 804-807, 1398.

²¹⁰ Упор. у том смислу: Дика, нав. дело, стр. 269, 286.

²¹¹ Вид. у том смислу: Сениша Трива, Велимир Белајец, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право*, нав. дело, стр. 69; Сениша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, нав. дело, стр. 89.

ности у друштву на којима се заснива правни поредак једне државе²¹². Кривични поступак се води у јавном интересу, ради успостављања реда и склада²¹³, тако да се пресудом кривичног суда штити и јавни поредак²¹⁴. Одрицањем оваквог квалитета пресуде кривичног суда рушио би се и сâм правни поредак.

Отуда је сасвим исправан став нашег законодавца (члан 13 ЗПП) по коме је парнични суд везан правноснажним осуђујућим утврђењем кривичног о постојању кривичног дела и кривице учиниоца. Исто важи и за обавезујуће дејство пресуде кривичног суда којом је правноснажно решено претходно питање које је од суштинског значаја за доношење мериторне одлуке у парничном или ванпарничном поступку (*a contrario ad* члан 13 ЗПП).

Отуда, могућност да тужени, осуђен у кривичном поступку, оспорава да је у кривичном поступку донета нетачна пресуда била би противна јавном поретку. Тужени би у накнадној парници могао да износи нове чињенице и предлаже нове доказе једино ако су му оне у кривичном поступку биле непознате или ако су му доказна средства била непозната или недоступна²¹⁵.

Овде ваља истаћи да наново расправљање о постојању кривичног дела и кривице у парничном или ванпарничном поступку не мора нужно да доведе до другачијег резултата. Јер, иако кривични поступак почива на истражном, сада акузаторском начелу²¹⁶, а парнични на расправном начелу, разлика у примени та да два начела у два различита поступка не мора да буде толико оштра као што то на први поглед изгледа²¹⁷. Тако, странке су дужне и у парничном поступку да говоре истину²¹⁸. Исто то важи и за сведоке, вештаке²¹⁹. У суштини,

²¹² Упор. Милан Шкулић, *Кривично процесно право : 11. издање*, нав. дело, стр. 6.

²¹³ Упор. Зоран Томић, „Јавни поредак: појам и структура“, *Анали Правног факултета у Београду*, 2/2019, стр. 35.

²¹⁴ У том смислу: Исто, стр. 45.

²¹⁵ Gregor Vollkommer, „Bindungswirkung des rechtskräftigen Strafurteils im nachfolgenden Schadensersatzprozess des Geschädigten, Ein Vorschlag zur Entlastung der Zivilgerichte“, *ZIP-Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2003, стр. 2061, 2062. Исто и: Alexander Völzmann, *Die Bindungswirkung von Strafurteilen im Zivilprozess*, нав. дело, стр. 152; Max Foerster, *Transfer der Ergebnisse von Strafverfahren in nachfolgende Zivilverfahren*, нав. дело, стр. 45.

²¹⁶ Истражно начело се примењује и у ванпарничном поступку у правим ванпарничним стварима. В. ближе уместо свих: Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 4252.

²¹⁷ Leo Rosenberg, Karl-Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, § 77 бр. 5.

²¹⁸ Члан 9 ЗПП.

²¹⁹ Ближе: Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 2534, 2607 (израда лажног мишљења и налаза вештака је кривично дело-члан 206 КЗРС).

принцип слободне оцене доказа примењује се у оба поступка, тако да истина није, заправо оно што је истинито, већ је истинит онај резултат до којег је судија дошао својим слободним судијским уверењем²²⁰.

7.2.2. Уставноправна аргументација

На овом месту ваља анализирати и уставноправне гаранције о независности правосуђа. Тако, чланови 4 ст. 4 и 42-148 Устава РС гарантују независност судства, судске власти, судија и судијског одлучивања²²¹. Из норме члана 144 ст. 1 према којој је судија независан и суди, између осталог, само на основу Устава и закона не може се донети закључак да судија не мора да буде везан обавезујућим појединачним правним актима које су донели други судови или органи власти²²². Обрнуто, независност судије гарантована Уставом првенствено значи да судија не подлеже утицају легислативе и извршне власти, јер је дужан да суди само на основу Устава и закона²²³. Уз то, судску одлуку може преиспитивати само надлежни суд или Уставни суд (члан 142 ст. 4 Устава РС). Такође, независност судије у одлучивању значи и то да је судија приликом доношења своје одлуке независан и од утицаја судске власти, тј. пресуда и одлука судова вишег ранга, тачније од правних схватања ових органа²²⁴. Међутим, ако се законом предвиди да је судија везан пресудама других судова, као што је то случај у ЗПП, то не утиче на његову самосталност у одлучивању и независност²²⁵.

Обрнуто, норма члана 142 ст. 2 Устава РС предвиђа да је судска власт јединствена. Јединство судске власти значи, по нашем мишљењу, и дужност да судови обезбеде унутрашњу хармонију одлучивања.

²²⁰ Klaus Volk, Armin Engländer, *Grundkurs Strafprozessordnung*, 8. Auflage, München, 2013, § 29 бр. 1.

²²¹ Упор. и: чланове, 20, 92 и 97 Устава СР Немачке (*Grundgesetz, bereinigte Fassung vom 19.12.2022*).

²²² Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 50.

²²³ BVerG, NJW (1961) 655.

²²⁴ Schultze in: Horst Dreier, *Grundgesetz, Kommentar*, 2. Auflage, Tübingen, 2008, бр. 41 за Art. 97; Hillgruber in: Theodor Maunz, Günter Dürig, *Grundgesetz, Kommentar*, 72. Auflage, München, 2014, бр. 96 за Art. 97.

²²⁵ Schultze in Horst Dreier, *Grundgesetz, Kommentar*, нав. дело, Art. 97 бр. 42; Hillgruber in: Theodor Maunz, Günter Dürig, *Grundgesetz, Kommentar*, нав. дело, Art. 97 бр. 96.

7.2.3. Принцип правне државе

Уставом је предвиђен и принцип поделе власти (члан 4). Сам принцип поделе власти нам не казује ниште о томе да ли и под којим условима унутар правосуђа може или мора да постоји међусобна везаност судова појединачним правним актима²²⁶. Напротив, из члана 4 ст. 1 који нормира да је правни поредак јединствен произлази да се јединством правног поретка гарантује и правна сигурност и предвидивост, који су темељни принципи правне државе. Одатле може озбиљно да се аргументује у корист међусобног обавезујућег дејства појединачних правних аката²²⁷. Наиме, грађанин би морао да се поузда у тачност судских пресуда како би могао да предвиди и будуће материјалноправне резултате до којих би суд дошао у другим поступцима²²⁸. Ако би случај био обрнут, тада би могло да се сматра да правноснажна одлука кривичног суда може да се стави ван снаге у грађанском поступку који би о њеној тачности одлучивао као суд више инстанце²²⁹. О чињеницама и правним схватањима утврђеним у правноснажној пресуди кривичног суда поново би се водила расправа у грађанском поступку, тако да би институт правноснажности пресуде био обесмишљен.

Видели смо да поштовање правноснажних судских одлука чини и елемент права на правично суђење у смислу члана 32 (1) Устава РС, као и члана 6 (1) ЕКЉП. У односу на остале елементе права на правично суђење (начело обостраног саслушања, равноправност странака у коришћењу процесних средстава) законодавац може да да предност једном или другом начелу. Ако да предност принципима правне сигурности и предвидивости, то не значи и повреду осталих принципа, јер сви они заједно чине темељ правне државе. Такође, из угла гледања ЕКЉП, право на правично суђење не представља *jus cogens*, ни-ти, пак, може да се успостави хијерархија права која спадају у корпус овог принципа²³⁰.

²²⁶ Hans Jürgen Bruns, „Bindet die Rechtskraft deklaratorischer Urteile der Zivil- und Verwaltungsgerichte auch den Strafrichter?“, нав. дело, стр. 117; Karl-Friedrich Schieferdecker, *Die Bindung des Zivilrichters an rechtskräftige strafrechtlichen Urteile*, München, 1960, стр. 112.

²²⁷ Andreas von Arnaud, *Rechtssicherheit, Perspektivische Annäherung an eine idée directrice des Rechts*, Tübingen, 2006, стр. 106.

²²⁸ Alexander Völzmann, *Die Bindungswirkung von Strafurteilen im Zivilprozess*, нав. дело, стр. 150.

²²⁹ Max Foerster, *Transfer der Ergebnisse von Strafverfahren in nachfolgende Zivilverfahren*, нав. дело, стр. 21.

²³⁰ Спорно је да ли материјалноправна правичност спада у принцип правне државе. Ако да, то би могло да се користи као контрааргумент схватању о међусобном обавезујућем

Принцип правне државе обухвата такође и захтев да правни поредак буде јединствен (члан 4 Устава РС). Овај принцип подразумева да правни поредак не сме да садржи противречне опште правне норме, нити, пак, противречне судске одлуке²³¹. С друге стране, постоје и схватања да је принцип јединства правног поретка ограничен само на апстрактне правне норме, те да су противречне судске одлуке само резултат примене противречних материјалноправних норми²³².

Међутим, из угла гледања ЕКЉП, доношење противречних судских одлука на истоветна или слична чињенична стања представља повреду права на правично суђење²³³, тако да би другачије решење грађанског суда о постојању кривичног дела о чему је правноснажном пресудом одлучио кривични суд представљало повреду права на правично суђење. Такође, овде треба имати у виду да би се на тај начин пробила правноснажност пресуде кривичног суда што такође спада у повреду права на правично суђење²³⁴.

8. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Принцип правне државе подразумева поред јединства правног поретка и јединство правосудног система. Јединство правног поретка и правосудног система чине темељ државе права. Ово јединство не може да се оствари ако правосудни систем не обезбеди међусобно обавезујуће дејство појединачних правних аката.

У правном систему Републике Србије јединство је остварено само делимично, и то тако што је осуђујућој пресуди кривичног суда

дејству појединачних правних аката. В. ближе: Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 54 и даље. Међутим, овде доктрина није потпуно сагласна, као што није сагласна ни са самим одређењем појма „материјалноправна правичност“. Сматрамо, да ово питање није битно, јер се овде ради о процесноправној, не и о материјалноправној правичности. Вид. ближе: Roland Hofmann, *Verfahrensgerechtigkeit*, Paderborn, 1992, стр. 85, 87.

²³¹ Dagmar Felix, *Einheit der Rechtsordnung, Zur verfassungsrechtlichen Relevanz einer juristischen Argumentationsfigur*, Tübingen, 1998, стр. 143; Karl Engisch, *Die Einheit der Rechtsordnung*, Darmstadt, 1987, стр. 9.

²³² За више детаља вид. Franciska Stegmair, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, нав. дело, стр. 57, 58 са даљим наводима.

²³³ Вид. на пример: Европски суд за људска права, *Case of Svilengačanin v. Serbia*, Judgment of 12 January 2021, § 82 (обавеза да правосудни систем обезбеди конзистентност судске праксе).

²³⁴ Вид. најновије: Европски суд за људска права, *Affaire Krivtsova c. Russie*, Arrêt du 12 juillet 2022, §37-39. § 38: „... принцип правне сигурности претпоставља... поштовање принципа пресуђене ствари који штити права странака у поступку, гарантује стабилност правног система и фаворизује поверење јавности у правосуђе“.

обезбеђено обавезујуће дејство како у кривичном, тако и у парничном и ванпарничном поступку. Решење је у складу како са Уставом РС, тако и са захтевима из права на правично суђење (ЕКЉП). Такође, јединство правног поретка гарантује и принцип да пресуда кривичног суда обавезује грађански и када је њога решено претходно питање. Грађански суд може да задржи „слободу одлучивања када његова одлука не садржи ништа што би било непомирљиво с оним што је пресудио кривични суд“²³⁵. У том смислу, грађански суд је везан и претходним питањима о којима је одлучивао кривични суд, чињеничним утврђењима и правним схватањима која се не тичу грађанскоправне одговорности.

С друге стране, и пресуда грађанског суда обавезује кривични суд ако је у њој решено претходно питање, осим у делу у коме је грађански суд утврдио постојање кривичног дела. С обзиром на принцип самосталности кривичних и грађанских судова, једино кривични суд може да утврди постојање кривичног дела, с обзиром на правне последице које ово утврђење има за грађане.

Што се тиче међусобног обавезујућег дејства одлука грађанских судова оно је ограниченог домашаја, јер се темељи на ригидном схватању о предмету спора и чињеници да су границе правноснажности судских одлука сведене само на њихове изреке. Ово разбија јединство правосудног система, ствара правну несигурност и неизвесност, разара темеље правне државе²³⁶. Наиме, противно је принципу процесне правичности и процесне економије да одлука суда о претходном питању садржана у разлозима одлуке не обавезује парнични или ванпарнични суд у потоњим поступцима у којима постоји идентитет странака. Такође, ако се, према владајућем схватању у евроконтиненталном праву²³⁷, предмет спора заснива на двочланој процесној теорији која обухвата и животни догађај на коме се тужбени захтев заснива уз обавезу супстанцирања чињеница, не види се због чега чињенице које је суд утврдио у претходној парници не би обавезивале странке

²³⁵ Симиша Трива, Михајло Дика, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, нав. дело, стр. 87.

²³⁶ Упор. у том смислу: Hans-Joachim Musielak, Wolfgang Voit, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, нав. дело, бр. 26 § 322.

²³⁷ Вид. ближе: Hans-Joachim Musielak, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, нав. дело, бр. 68, 73; Vollkommer in: Richard Zöller, *Zivilprozessordnung*, нав. дело, стр. 82 са детаљнијим прегледом теорија о предмету спора бр. 60 и даље; Боривоје Познић, *Коментар закона о парничном поступку*, нав. дело, стр. 413; Александар Јакшић, *Грађанско процесно право : 10. издање*, нав. дело, бр. 1752; Walter Rechberger, Daphe Ariane Simotta, *Zivilprozessrecht*, нав. дело, бр. 385.

и у потоњим, с обзиром на то да би свако другојачије излагање странака о истим чињеницама представљало злоупотребу процесних права (члан 9 ЗПП)²³⁸.

Но, овакво стање није могуће отклонити једноставним захватима законодавца. Напротив, неопходна су темељна доктринарна преиспитивања деценијама неизмењених ставова о предмету спора и границама правноснажности судских одлука.

Оно што би законодавац првенствено требало да предузме јесте анализа могућности проширења коришћења института *venire contra factum proprium* у процесном праву. Тако, на пример, ако је законом предвиђено да су странке дужне да на припремном рочишту за главну расправу изнесу све чињенице које су неопходне за образложење њихових предлога, те да предложе све доказе којима поткрепују постојање чињеница на које се позивају (члан 308 ст. 1 ЗПП), те да су странке преклудирани да се на постојање тих чињеница и доказа позивају у доцнијој фази поступка (преклузија – члан 314 ст. 2 ЗПП), осим ако не учине вероватним да без своје кривице нису могле да их изнесу на припремном рочишту за главну расправу (члан 314 ст. 1 ЗПП), нејасно је због чега и чињенице које су пропустиле да изнесу својом кривицом нису обухваћене правном снагом пресуде. Јер, такав начин предузимања парничних радњи представља несавесно вођење поступка (члан 9 ЗПП), тако да би било процесно неправично да се странке на њих позивају у некој накнадној међусобној парници.

ЛИТЕРАТУРА

Благојевић, Борислав, Круљ, Врлета, *Коментар закона о облигационим односима* : 2. издање : прва књига, Савремена администрација, Београд, 1983.

Дика, Михајло, *О бити и границама правомоћности* : повјесно-компаративна импостација института, Правни факултет, Загреб, 1991.

Јакшић, Александар, *Грађанско процесно право* : 10. издање, Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2018.

Јанићијевић, Дејан, „Res Iudicata у енглеском и америчком праву“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, XLV/2004.

²³⁸ Hans-Joachim Musielak, Wolfgang Voit, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, нав. дело, бр. 26 за § 322.

Јанковић, Сретко, „Грешке и пропусти при изради првостепене кривичне пресуде“, *Билтен ВСС*, 02/06/2006.

Караникић Мирић, Марија, „Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1/2011.

Марковић, Миливоје, „Правноснажност“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 1977.

Нинковић, Моника, „Правноснажност као установа конфирмације правосудне делатности“, у: *Liber amicorum Gašo Knežević* (ур: Тибор Варади, et al), Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, Удружење за упоредно право, Београд, 2016.

Познић, Боровоје, „Утицај кривичне пресуде на парницу“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1-3/1991.

Познић, Боровоје, Ракић-Водинелић, Весна, *Грађанско процесно право : 17. издање*, Правни факултет Универзитета Унион / Службени гласник, Београд, 2015.

Салма, Марија, „Утицај аустријског права на еволуцију српског парничног поступка“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2018.

Станковић, Гордана, „Дејство пресуде кривичног суда у парничном поступку“, *Правни информатор*, 2008.

Стојановић, Драгољуб, „Venire contra factum proprium“, *Анали Правног факултета у Београду*, 1-3/1972.

Томић, Зоран, „Јавни поредак: појам и структура“, *Анали Правног факултета у Београду*, 2/2019.

Трива, Синиша, Белајец, Велимир, Дика, Михајло, *Грађанско парнично процесно право : 6. издање*, Народне новине, Загреб, 1986.

Трива, Синиша, Дика, Михајло, *Грађанско парнично процесно право : 7. издање*, Народне новине, Загреб, 2004.

Шкулић, Милан, *Кривично процесно право : 11. издање*, Правни факултет Универзитета, Београд, 2018.

Abatzis, Efstathios, „The Collateral Estoppel Effects of Criminal Convictions in Subsequent Civil Trials, A Comparative Glance at the Different Approaches

in American and Greek Law“, in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013.

Albrecht, Isabel, „Probleme der Bindung an strafgerichtliche Verurteilungen im Zivilverfahren“, *Österreichische Juristenzeitung*, 1997.

Andrews, Neil, „Res judicata and finality: Estoppel in the context of judicial decisions and arbitration awards“, in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013.

Arz, Matthias, „Berücksichtigung der Ergebnisse eines Strafverfahrens im Zivilprozess“, *Neue juristische Wochenschrift*, 2022.

Baumbach, Adolf, Lauterbach, Wolfgang, Albers, Jan, Hartmann, Peter, *Zivilprozessordnung*, 73. Auflage, C.H. Beck, München, 2015.

Baumgärtel, Gottfried, „Ausprägung der prozessualen Grundprinzipien der Waffengleichheit und der fairen Prozessführung im zivilprozessualen Beweisrecht“, in: *FS für Matscher* (Hrsg. Oskar Ballon, Johann Hagen), Manz, Wien, 1993.

Bonfils Philippe, „Propos hétérodoxes sur la primauté du criminel sur le civil“, in: *La rérorme du code de procédure pénal* (Valérie Malabat, Bertrand De Lamy, Muriel Giacobelli), Dalloz, Paris, 2008.

Botton, Antoine, *Contribution è l'étude de l'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, Paris, 2010.

Böhm, Peter, „Die Bindung des Zivilgerichts an verurteilende Erkenntnisse des Strafgerichts“, *Anwaltsblätter*, 1996.

Bruns, Hans Jürgen, „Bindet die Rechtskraft deklaratorischer Urteile der Zivil- und Verwaltungsgerichte auch den Strafrichter?“, in: *FS für Friedrich Lent* (Hrsg. Leo Rosenberg, Heinz Schwab), C.H. Beck, München, 1957.

Cadiet, Loic, Jeuland, Emmanuel, *Droit judiciaire privé : 10ème éd.*, Lexis nexis, Paris, 2020.

Cavallini, Cesare, Ariano, Emanuele, „Issue Estoppel out of the U.S.? The Evolution of the Italian Doctrine of Res Judicata in Comparatine Context“, *Indiana International and Comparative Law Review*, 1/2021.

Couts, J.A., „The Effect of a Criminal Judgment on a Civil Action“, *Modern Law Review*, 1955.

Davis, Thomas H., „Criminal Judgments as Evidence in Civil Cases“, *II Southwestern Law Journal*, 1957.

Diamantopoulos, Georgios, „Prologue: The varieties of estoppel“, in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013.

Dreier, Horst, *Grundgesetz, Kommentar*, 2. Auflage, Tübingen, 2008.

Emmert, Reinhold, „Bindungswirkung des Strafurteils im Schandensersatzprozess“, *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 2018.

Engisch, Karl, *Die Einheit der Rechtsordnung*, Darmstadt, 1987.

Falque, Géraldine, „Le caractère relatif de l'autorité de la chose jugée du pénal sur le civil : quand l'exception devient petit à petit le principe“, *Revue de la Faculté de droit de l'Université de Liège*, 2018.

Fasching, Hans, „Die Bindung des Zivilrichters an Entscheidungen des Strafgerichtes (§ 268 ZPO) in der Rechtsprechung des letzten Jahrzehnts“, *Zeitschrift für Verkehrsrecht*, 1983.

Fasching, Hans, *Lehrbuch des Zivilprozessrechts*, Manz, Wien, 1990.

Fasching, Hans, Konecny, Andreas, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, 3. Auflage, Band II, Manz, Wien, 2022.

Felix, Dagmar, *Einheit der Rechtsordnung: zur verfassungsrechtlichen Relevanz einer juristischen Argumentationsfigur*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1998.

Foerster, Max, *Transfer der Ergebnisse von Strafverfahren in nachfolgende Zivilverfahren*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

Forgo-Feldner, Birgit, „Die Bindung des Zivilrichters an die strafrechtlichen Verurteilungen-Rückblick und Ausblick“, *Österreichische Juristenzeitung*, 2005.

Friedman Howard, Kaplan Wendy J., „Civil Consequences of Criminal Cases“, in: *Massachusetts Criminal Practice* (ed. Eric Blumenson, Arthur B. Leavens), Eric D. Blumenson, 2012.

Gaul, Hans Friedhelm, „Die Grenzen der Bindung des Zivilgerichts an Strafurteile“, in: *FS für Fasching* (Hrsg. Richard Holzhammer), Wien, 1988.

Grabenwarter, Christoph, Pabel, Katharina, *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5. Auflage, Ch. Beck-Manz, München, 2012.

Graff, Michael, Annahme, *Anwaltsblätter*, 1993.

Guinchard, Serge, Ferrand, Frédérique, Chainais, Cécile, *Procédure civile : 3ème éd.*; Dalloz, Paris, 2013.

Hanebeck, Alexander, „Die Einheit der Rechtsordnung als Herausforderung an Gesetzgeber“, *Der Staat*, 3/2002.

Hébraud, Pierre, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, Sirey, Paris, 1929.

Heese, Michael, „Bindung des Zivilrichters an strafrichterliche Tatsachenfeststellungen: ein zukunftsweisendes Reformvorhaben“, *Juristenzeitung*, 8/2016.

Hennings, Stefan, Feige, Sebastian, „Der Urkundenbeweis im Zivilprozess“, *Juristische Ausbildung*, 2012.

Hofmann, Roland, *Verfahrensgerechtigkeit*, Paderborn, 1992.

Krause, Rainer, *Urteilwirkungen gegenüber Dritten im US-Amerikanischen Zivilprozessrecht: Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu den subjektiven Grenzen der Rechtskraft*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1994.

Klicka, Thomas, „Bindung an Strafurteile vom BfVGH aufgehoben!“, *Juristische Ausbildung und Praxisvorbereitung*, 1990/1991.

Konecny, Andreas, „Versicherungen im Zivilprozess nicht mehr an verurteilende Straferkenntnisse gebunden“, *Ecolex*, 1990.

Kralik, Winfried, *Die Vorfrage im Verfahrensrecht*, Manz, Wien, 1953.

Lindner, Josef Franz, „Der Grundsatz der Einheit der Rechtsordnung“, in: *Die Einheit der Rechtsordnung* (Hrsg. Phillip Hellwege und Marta Soniewicka), Mohr Siebeck Verlag, Tübingen, 2020.

Luiso, Francesco, *Diritto processuale civile: Principi generali : 9 ed.*, Giuffrè, Milano, 2017.

Makridou, Kalliopi, „Principles of Preclusion and Res Judicata: Reflections from the perspectives of Greek and American Law“, in: *Issues of Estoppel and Res judicata in Anglo-American and Greek Law* (ed. Kalliopi Makridou, Georgios Diamantopoulos), Nomiki, Athens, 2013.

- Mandrioli, Crisanto, Carratta, Augusto, *Diritto processuale civile I : 26 ed.*, Torino, 2017.
- Mangoldt, Hermann, von Klein, Friedrich, Strack, Christian, *Kommentar zum Grundgesetz (GG)*, Band 1, 6. Auflage, C.H. Beck, München, 2010.
- Matscher, Franz, „Der Einfluss der EMRK auf den Zivilprozess“, in: FS für Wolfram Henkel“ (Hrsg. Walter Gergardt, et al.), De Gruyter Verlag, 1995.
- Maunz, Theodor, Dürig, Günter, *Grundgesetz, Kommentar*, 72. Auflage, München, 2014.
- Menchini, Sergio, *I limiti oggettivi del giudicato civile*, Giuffrè, Milano, 1987.
- Moore Mandel, Wendy, *The Admissibility of Criminal Convictions in Civil Trials*, 2010, <https://trlaw.com/resources/the-admissibility-of-criminal-convictions-in-civil-trials>.
- Morscher, Siegbert, „Bindung und Bundesverfassung“, *Juristische Blätter*, 1991.
- Musielak, Hans-Joachim, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, 8. Auflage, München, 2011.
- Musielak, Hans-Joachim, Voit, Wolfgang, *Zivilprozessordnung-Kommentar*, 20. Auflage, München, 2023.
- Münchener Kommentar, Zivilprozessordnung*, Band 1, 4. Auflage C.H. Beck, München, 2013.
- Münchener Kommentar, Zivilprozessordnung*, Band 1, 6. Auflage, C.H. Beck, München, 2020.
- Nowakowski, Friedrich, „Die materielle Rechtskraft des Schuldspruchs“, *Österreichische Juristenzeitung*, 1948.
- Oberhammer, Paul, „Verstärkter Senat-Bindung ans Strafurteil“, *Ecolex*, 1995.
- Pradel, Jean, *Procédure pénale : 17ème éd.*, Cujas, Paris, 2017.
- Rechberger, Walter, Simotta, Daphne Ariane, *Zivilprozessrecht* 8. Auflage, Manz, Wien, 2010.
- Rosenberg, Leo, Schwab, Karl-Heinz, Gottwald, Peter, *Zivilprozessrecht*, 17. Auflage CH. Beck Verlag, München, 2010.
- Röhl, Hans Christian, *Allgemeine Rechtslehre*, 3. Auflage, C. Heymanns Verlag, Köln, 2008.

Schieferdecker, Karl-Friedrich, *Die Bindung des Zivilrichters an rechtskräftige strafrechtlichen Urteile*, München, 1960.

Schmitz, Christian, *Die strafrechtliche Beweiswürdigung ausserstrafrechtlicher Vorfragen*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg, 2011.

Shapiro, David, *Civil Procedure: Preclusion in Civil Action : 1st ed.*, Foundation Press, Santa Barbara, 2001.

Sime, Stuart, *A Practical Approach to Civil Procedure : 13th Ed.*, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Simotta, Daphne Ariane, „Die Bedeutung einer strafgerichtlichen Verurteilung für den Zivilprozess nach der Aufhebung § 268 ZPO“, *Österreichische Notariatszeitung*, 1991.

Stegmair, Franciska, *Die Auswirkungen des Strafprozesses auf den Zivilprozess in Deutschland und Frankreich*, Dunker & Humblot, Berlin, 2016.

Stefani, Gaston, Levasseur, Georges, Bouloc, Bernard, *Procédure pénale : 20ème éd.*, Dalloz, Paris, 2006.

Stein, Friedrich, Jonas, Martin, *Zivilprozessordnung*, Band 4, 22. Auflage, 2008.

Strohmayr, Peter, *Urteilwirkungen: Ein Beitrag zur Lehre der materiellen Rechtskraft*, Manz, Wien, 2001.

Thomas, Heinz, Putzo, Hans, *Zivilprozessordnung*, 44. Auflage, C.H. Beck, München, 2023.

Valticos, Nicolas, *L'autorité de la chose jugée au criminel sur le civil*, Sirey, Paris, 1953.

Viney, Geneviève, *L'introduction à la responsabilité : 3ème éd.*, LGDJ, Paris, 2008.

Vollkommer, Gregor, „Bindungswirkung des rechtskräftigen Strafurteils im nachfolgenden Schadensersatzprozess des Geschädigten, Ein Vorschlag zur Entlastung der Zivilgerichte“, *ZIP-Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2003.

Volk, Klaus, Engländer, Armin, *Grundkurs Strafprozessordnung*, 8. Auflage, München, 2013.

Von Arnaud, Andreas, *Rechtssicherheit, Perspektivische Annäherung an eine idée directrice des Rechts*, Tübingen, 2006.

Völzmann, Alexander, *Die Bindungswirkung von Strafurteilen im Zivilprozess*, Heymann, Köln, 2006.

Walter, Robert, „Strafgerichtliche Verurteilung im Zivilprozess“, *Ecolex*, 1991.

Walter, Gerhard, *Freie Beweiswürdigung*, Mohr Verlag, Tübingen, 1979.

Watson, Gary, „Duplicative Litigation: Issue Estoppel, Abuse of Process and the Death of Mutuality“, 69 *Canadian Bar Review*, 1990.

Zeuner, Albrecht, *Die objektive Grenzen der Rechtskraft im Rahmen rechtlichen Sinnzusammenhänge*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1959.

Zeuner, Albrecht, Koch, Harald, “Effects of Judgment (Res judicata)”, in: *XVI (9) International Encyclopedia of Comparative Law: Civil Procedure* (ed. Mauro Cappelletti), 2012.

Zöller, Richard, *Zivilprozessordnung*, 28. Auflage, Köln, 2010.

Aleksandar Jakšić

BINDING EFFECT OF INDIVIDUAL LEGAL ACTS – THE EFFECT OF A CRIMINAL COURT VERDICT IN THE LEGAL SYSTEM

Resume

The unity of the legal order is the foundation of the rule of law. It also implies the internal harmony of decision-making, ie. the absence of contradictory court decisions in the unified legal system. In order to realize this ideal, it is necessary for the legal system to foresee that legally binding and final individual legal acts mutually bind state bodies. The unity of the legal system can be only achieved when the system provides that conviction judgment rendered by a criminal court bind civil court in the subsequent civil proceedings. Civil courts should be also bound by a decision rendered by a criminal court if the defendant is acquitted of the charge, in case criminal court has solved some preliminary question that is important for deciding in civil proceedings. Such a system exists in Austria and Serbia. In principle, a verdict rendered by a criminal court should produce effects *erga omnes*. On the other hand, in Germany and Anglo-Saxon legal systems, the principle of independence of criminal and civil justice applies. However, the difference between the previous and the latter system is not as significant as it seems at first glance, because the judgment of the criminal court in civil proceedings has a significant probative value. From the point of view of the Constitution of Serbia, as well as the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, the principles of independence of the courts in making decisions, the requirement that a court must only be bound by the Constitution and the law are not an obstacle for the legislator to determine that the final judgment of the criminal court binds the civil court. The principle of *res judicata*, which forms one of the foundations of the rule of law, is much broader in Anglo-Saxon than in Euro-continental law. This particularly applies to the application of the institute issue or collateral estoppel which derives from the Roman principle of *venire contra factum proprium*. The principle serves to prevent substantial injustice. The principle of the rule of law requires legal certainty and predictability which implies the absence of contradictory court decisions in a unified legal system. In order to avoid the possibility of making contradictory court decisions, it is necessary to reexamine the ambit of the *res judicata* principle and to extend the application of the principle of *venire contra factum proprium* and preclusion in order to achieve procedural fairness.

Key words: the unity of the legal order, *res judicata*, issue preclusion, estoppel, legal validity, procedural fairness, the effect of a criminal court verdict.